

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(ARAP DİLİ VE EDEBİYATI)**

EYYÂMU'L-'ARAB'TA İÇERİK VE DİL

Yüksek Lisans Tezi

Fuat Daş

Ankara-2015

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(ARAP DİLİ VE EDEBİYATI)**

EYYÂMU'L-'ARAB'TA İÇERİK VE DİL

Yüksek Lisans Tezi

Fuat Daş

Tez Danışmanı

Prof. Dr. M. Faruk Toprak

Ankara - 2015

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
(ARAP DİLİ VE EDEBİYATI)

EYYÂMU'L-'ARAB'TA İÇERİK VE DİL

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. Faruk Toprak

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınav Tarihi:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../20....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR	III
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	IV

GİRİŞ

EYYÂMU'L - 'ARAB	1
Eyyâmu'l- 'Arab'ın Tanımı.....	1
Eyyâmu'l - 'Arab'ın Kaynakları ve Ravileri.....	11
Ebû Ubeyde	11
Eyyâmu'l- 'Arab'ta Geçen Bazı Tarihi Olaylar	12
EYYÂMU'L - 'ARAB VE ARAP ŞİİRİ	19
Eyyâmu'l - 'Arab Döneminde ki Şiir Türleri	21
Hica.....	22
Fahr	23
Medhiye	25
Hamaset	26
Mersiye	27
Gazel	28
Eyyâmu'l- 'Arab'ta Adı Geçen Önemli Şairler.....	29
'Antera b. Şeddâd	29
Kays b. Zuheyr.....	31
el-Ḥansa	32
'Amr b. Kulsum	33
'Abduyaguş.....	34
En-Nâbiğa Ez-Zubyânî	35
İmru'u'l-Kays	37

I.BÖLÜM

EYYÂMU'L- 'ARAB'TA İÇERİK

I.1. Diyet.....	39
I.2. Kadın.....	41
I.3. Öğüt Verme ve İyiliğe Teşvik.....	46
I.4. Yağma ve Çapul.....	46
I.5. İntikam Duygusu.....	48
1.6 Kabilecilik	49
1.7 Esaret.....	52

II.BÖLÜM

EYYAMU'L- 'ARAB'TA DİL VE GRAMER ÖZELLİKLERİ

2.1.Dua, Beddua ve Temenni İfadeleri.....	55
2.2.Yemin İfadeleri.....	66
2.3.İsim-Fiiller.....	69
2.4. Gramere Aykırı Kullanımlar	76
2.5.Harflerin Biri Düşen Ya da Başka Bir Harfe Dönüşen Fiiller	78
2.6.Dişil-Çoğul Bir Kelimenin Eril Bir Fiil Alması.....	78
2.7. Eril-Çoğul Bir Kelimenin Dişil Bir Fiil Alması.....	79
2.8.Fiillerin Farklı Harfi Cerlerle Kullanılması.....	79
2.9.Terhim	80
2.10.Mesel ve Deyimler	81
2.11.Münâda.....	83
2.12.Arkaik Kelimeler.....	86
SONUÇ.....	91
ÖZET.....	94
SUMMARY.....	94
KAYNAKÇA.....	96

ÖNSÖZ

İslam öncesi dönemde Araplar, çöl hayatı olarak bilinen bedevi bir hayat yaşamaktaydılar. Bu bedevi yaşamın getirdiği şartlardan dolayı insanlar bazen günlerce bazen yıllarca süregelen savaşlar yapmışlardır. Bu kabile savaşları Eyyâmu'l-'Arab (Arap Günleri) olarak bilinir. Bu savaşların çoğunluğu başta İslam öncesi dönem olmak üzere İslami dönemde de sürmüştür. Gerek klasik döneme ait gerekse modern döneme ait olsun birçok edebiyatçı, tarihçi, dilbilimci bu savaşları derlemiştir. Ama bu savaşları, savaşların olduğu dönemin insan yapısını, toplum yapısını, kültürünü, kabile yaşayışını en ayrıntılı bir şekilde Ebû Ubeyde Ma'mer b. el-Musennâ et-Teymî adlı dilbilimci yapmıştır. Bu çalışması; Âdil Câsim el-Beyâti'nin, Ebû Ubeyde tarafından derlenen savaşlara eklemeler yapıp Ebû 'Ubeyde'ye nispet ettiği *Kitâb Eyyâmi'l - 'Arab Kıable'l- İslam* adlı eser esas alınarak hazırlanmıştır.

Çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşur. Giriş bölümünde Eyyâmu'l-'Arab'ın tanımı, ondan bahseden kaynaklar, o döneme ait şiir kısımları, dönemin önemli şairleri, günümüze kadar intikal eden önemli savaşların bazıları ve bu savaşların sebepleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde Eyyâmu'l-'Arab döneminde ki kadının durumu, esaret, diyet gibi belli başlı konulara yer verilmiştir. Aynı şekilde o dönemde meydana gelen kabile savaşlarının toplum üzerinde ki olumlu ve olumsuz etkileri, kabilelerin kendilerince hüküm verdikleri savaş kuralları gibi döneme ait bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Âdil Câsim el-Beyâti tarafından Ebû Ubeyde'ye nispet edilen *Kitâbü Eyyâmi'l - 'Arab Kıable'l- İslam* adlı eserin üslupsal özellikleri incelenmiştir.

Çalışmanın, büyük bir dilbilimci olan Ebû Ubeyde hakkında bilgi vereceğini ümit ediyor, aynı zamanda İslam öncesi ve İslami dönemde meydana gelen Eyyâmu'l-'Arab hakkında da bilgiler sunacağımı düşünüyoruz.

Bu çalışmada değerli vaktini benden esirgemeyen ve Lisans eğitimimde de üzerimde emeği olan çok kıymetli hocam Prof. Dr. M. Faruk TOPRAK'a teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca çalışmamda bana manevi destek veren ve yardımlarını esirgemeyen değerli eşim Kübra DAŞ'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Fuat DAŞ

Ankara 2015

KISALTMALAR

a.g.e : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

bkz. : Bakınız

bty. : Basım Tarihi Yok

byy. : Basım Yeri Yok

C :Cilt

ev. : Çeviren

s. : Sayfa

S : Sayı

TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Thk. : Tahkik Eden

vb. : Ve Benzeri

vd. : Ve Diğerleri

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu Yüksek Lisans çalışmasında, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'n de uygulanan şu transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır:

Sesliler:	أ، إ، عَ : â	اَ : a
	ي : î	إِ : i,î
	وُ : û	أُ : u,o

Sessizler:

ء : '	ض : d
ب : b	ط : t
ت : t	ظ : z
ث : s	ع : '
ج : c	غ : g
ح : h	ف : f
خ : h	ق : k
د : d	ك : k
ذ : z	ل : l
ر : r	م : m
ز : z	ن : n

س : s

ه : h

ش : ş

و : v

ص : ş

ي : y

Ayrıca, harf-i tarifler cümle başında küçük yazılmıştır. Örneğin: el-Beyâti, en-Nedim gibi.

Harf-i tarif ile gelen kelimelerin başındaki, şemsi harflerin okunuşu belirtilmiştir. Örneğin: en-Nedim gibi

Terkip halindeki ad ve lakaplar ayrı ayrı değil, bitişik yazılmış ve kaynaşan kelimelerden ilkinin bulunduğu yere göre irabında meydana gelen değişiklikler yazıda gösterilmiştir. Örneğin: ‘Abdullah gibi

GİRİŞ

EYYÂMU'L - 'ARAB

EYYÂMU'L - 'ARAB'IN TANIMI

Eyyâmu'l-'Arab kabilelerin birbirleri arasında meydana gelen çatışmalar ve savaşlar ya da Yemen kralları ve kabileler, Farslar ve Araplar, Arap kralları ve kabileler arasında meydana gelen çatışmalar ve savaşlar olarak bilinir. Aslında bu savaşlar Habercilerin cahiliye tarihi ile ilgili olan ilminin büyük bir kısmını oluşturur. İnsanlar bu savaşları Eyyâm'a şahit olanlardan aktarıp derlemişlerdir, Cahiliye ve İslam dönemindeki insanlar büyük bir lezzet ve şevkle bunu yapmışlardır.¹

Etimolojik olarak Yevm (يوم) sözcüğünü incelersek, İbn Manzûr *Lisânu'l - 'Arab* adlı eserinde güneşin battığı andan doğuşuna kadar olan zaman olarak belirtmiştir. Çoğulu “ أيام : Eyyâm “ olarak gelir. Bu çoğul aslında “ أيوام : Eyyâm” olarak gelir ama kural gereği “ya” harfi idğam olup bu hali almıştır.² Yevm lafzı “الدهر” manasına da gelir. Yevmu'l-Yemâme'de şair şöyle söylemektedir:

شر يوميهـا و أغواهـا لها ركبـت عنـز بـجدج جمـلا

Anz kabilesi için ömrünün en zor anları, yükleri develere bağlayıp yola çıkmalarıdır.

¹ Cevâd 'Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-'Arab Kable'l-İslam*, byy., Bağdat, 1993, V, 341.

² İbn Manzûr, Ebû'l-Fağl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem, *Lisânu'l - 'Arab*, Dâr Şâdir, Beyrut, bty., C. XII, s. 649.

Yevm sözcüğü aynı zamanda Allah'ın Nimetleri (*Rızıkları*) ve İntikamları manasına da gelmektedir: *ذكرهم بأيام الله = onlara Allah'ın nimetleri ve intikamlarından bahset*).³

Savaşlar sadece gündüzleri meydana gelmemiştir. Bazen geceleride kabileler arasında küçük sürtüşmeler veya olaylar olmuştur. Günün her iki zamanında meydana gelen bu olaylar için farklı kelimeler kullanılmıştır. Yukarıda da değinildiği gibi gündüz yapılan savaşlar için “يوم” kelimesi kullanılmışken gece vukuu bulan savaşlar için ise “ليل” kelimesi kullanılmıştır. Şair aşağıda olduğu gibi ‘Urkûb gecesinde çıkan olayları “ليل” kelimesiyle anlatmıştır.

ليلة العرقوب حتى غامرت جعفر يدعى و رهط ابن شكل

*‘Urkûb gecesi(‘nde olaylar) büyüyünce Ca‘fer ve Raht b. Şekl çağrılır.*⁴

Gündüz çıkan savaşlar için ise ‘Amr b. Kulsûm’un aşağıdaki beytin de olduğu gibi “يوم” kelimesi kullanılır:

وأيام لنا غر طوال عصينا الملك فيها أن ندينا

*Bizim gurur duyduğumuz günlerimiz vardır bu günlerde krala isyan etmiş,
ona boyun eğmemişizdir.*⁵

Modern araştırmacılar الأيام = *el-Eyyâm* kelimesinden mecâzi olarak vak’aların kastedilmesini bir takım ihtimallere bağlamışlardır:

³ ‘Âdil Câsim el-Beyâtî “Mukaddime”, Ebu ‘Ubeyde Ma‘mer b. el-Muşennâ et-Teymî, *Kitâb Eyyâmî’l - Arab Kable’l- İslâm*, thk. ‘Âdil Câsim el-Beyâtî, byy., Beyrut, 1987, I, 64.

⁴ el-Beyâtî, *a.g.e.*, I, 61.

⁵ *Aynı eser*, I, 59.

a) “ أيام وقائع العرب = *Arapların olaylarının günleri*” dir. Sözü kısaltmak amacıyla “vakâi” kelimesi hafzedilmiştir. Eski Arapça kaynakların birçoğunda bu kullanım vardır. Mesela Kur’ân-ı Kerim’de واسأل القرية (Köye sor) denilmektedir ki burada أهل kelimesi hafzedilmiş olup *Köy halkına sor!* demek istenmektedir.

b) Savaşın vukuu bulunduğu günde insanların hayatında savaş dışında başka hiç birşey olmamış gibi günün en önemli vasfı olarak kabul edilmiştir. Buna örnekler çoktur: “ يوم النصر = *Zafer günü*, يوم اللقاء = *Buluşma günü* gibi.

c) Gün; ile çatışmalar, ölümler, savaşlar kastedilmiştir, mesela şair Muhriz b. Muka’ber’in İkinci Kulâb Günü’nde söylediği şu beyitleri vardır:

ساروا إلينا وهم صيد رؤوسهم فقد جعلناهم يوماً كأيام

Başları(liderleri) av olarak(avlanmaya) bize geldiler,

Bizde onlara diğer günlerde yaptığımız gibi gün yapmıştık (hadlerini bildirmiştik).⁶

d) Savaşların hepsi yıllarca ya da aylarca sürmemiştir. Bazı günler bir ya da iki gün sürmüştür. Kısa sürmelerine rağmen bu günlere de isimler verilmiştir. Örneğin; İkinci Kulâb savaşı iki gün sürmüştür, Hafifu’r-Rîh Savaşı üç gün sürmüştür.

e) Günler tarihi bir zaman olarakta gösterilir. Gelişen olaylar için bir zaman gösterilirken *şu günden önce oldu, filancaanın olayı zamanında oldu* şeklinde ifade edilir.⁷

⁶ el-Beyâtî, *a.g.e.*, I, 61.

⁷ *Aynı eser*, I, 62.

Eyyâmu'l - 'Arab, Cahiliye Dönemi için verimli bir tarihi kaynak, aynı zamanda edebi bir kaynak ve hikâye türlerinden ilgi çekici bir tür olarak kabul edilir. Aynı şekilde savaşlarda ki birçok olay Araplar için destan olarak kabul edilir. O, şiir ve nesrin aynı anda rivayet edildiği vakıaları ve olayları kapsamaktadır.⁸ Eyyâmu'l-'Arab aynı şekilde Arap kabilelerinin kendi aralarında olan ilişkileri, kendileriyle Fars, Rum gibi diğer milletlerle arasında olan ilişkileri açıklar.

O hikâyesel üslubu ve sanatsal beyanıyla Arapların; savaşta ve barışta, birlikte ve ayrılıkta, esirlikte ve feda olmada onların durumlarını yansıtan bir ayna gibidir. Aynı şekilde mahremiyetini savunma, sözünde durma, komşu himaye etme, savaşta sabır gibi mizaç ve erdemlerini de yansıtır.⁹ O, eski olayların kalıntıları, yok olmuş efsanevi şahsiyetler, memleketler, sönüp gitmiş ülkeler için bir işaret bir remizdir. Örneğin, Yevmu'l-Yemâme'deki devler, Yevmu'l-Besûs'taki işgalciler Yevm Helîme ve 'Ayn Ebâğ'daki Hîra ve Gassân krallıklarının hayatı, el-Kulâbu'l-Evvel, Hacer, el-Berdân günlerindeki Kinde krallığının hayatı, Yevmu'l-Muşakqâr'da ki büyük kale ve saraylar v.b. birçok tarihi bilgiler bizlere sunmaktadır.¹⁰

Eyyâmu'l-'Arab döneminde meydana gelen bu savaşlar çok önemsiz sebeplerden dolayıda meydana gelebiliyordu. 'Abs kabilesiyle Zubyân kabilesi arasında yıllarca devam eden *Dâhis ve Ğabrâ* olayları bir at yarışı yüzünden; Ficâr Muharebesi, 'Ukâz Panayırı'nda oturan birinin ayağını uzatarak, "*Araplar'ın en şerefli benim. Kim benden daha şerefli olduğunu iddia ediyorsa gelsin kılıcını şu*

⁸ Muhammed Ahmet Câdelmevlâ vd. , *Eyyâmu'l 'Arab fi'l -Câhiliyye*, Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, bty., Mukaddime Kısmı.

⁹ İbrahim Şemseddin, *Mecmû' 'Eyyâmi'l-'Arab fi'l-Câhiliyye ve'l-İslâm*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut 2002, Mukaddime Kısmı.

¹⁰ el-Beyâtî, *a.g.e.*, I, 71.

ayağıma vursun" demesi üzerine birinin kılıçla onun ayağına vurup kesmesi yüzünden çıkmıştır.¹¹ Bazen savaşlar siyasi nedenlerden dolayıda meydana gelmiştir. Örneğin Yesrib ile Evs ve Hazrec kabileleri arasında çıkan savaşın nedeni liderlik kavgası, Rebî'a ve Yemen arasında çıkan savaşın sebebi, Rebi'a'nın Yemen hükümdarına boyun eğmeyip ondan kurtulma gayretidir.¹²

Arap Yarımadası'nın genel coğrafi yapısı çölden ibaret olduğu için insanlar, geçim kaynaklarının azlığı, kendilerine yaşayış alanları temin etmeleri, kabilelerin hayvanlarına su ve otlak alanları temin etmesi sürekli göç etmelerini zorunlu kılıyordu. Bu nedenle su kaynakları ve meralar kabile arasında savaş sebebi oluyordu. Ya da bir kabileye mensup kişilerin bir başka kabilenin hayvanlarını gasp etmesi de bir savaş sebebi olabiliyordu.

Sürekli savaş halinde olan kabilelerden bazıları, belli aylarda savaşmama kararı alıp o ayları haram aylar olarak kabul etmişlerdir. Bu aylar Zulk'ade, Zulhicce, Muharrem ve Receb gibi aylardır. Ama bazı kabileler bu haram aylarda savaşıp başka aylarda savaşmayı haram kılmışlardır. İbn Hişam'ın belirttiğine göre savaş yasağını başka aylara kaydıran ilk kişi Kinâne kabilesinden Huzeyfe b. 'Abd b. Fuğaym'dır.

Güney Arapları (Kahtâniler) ile Kuzey Arapları (Adnâniler) arasında çıkan ya da bu iki kola mensup kabileler arasında çıkan bu savaşların sayısı 75 ile 1700 arasında değişmektedir. Böyle olmasının sebebi çok küçük sürtüşmelerinde savaş

¹¹ Kapar, Mehmet Ali, "*Eyyâmu'l - 'Arab*", TDVİA, XII, 14.

¹² Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi (Cahiliye Dönemi)*, Fenomen Yayıncılık, Ankara 2009, I, 62.

olarak kabul edilmesi veya farklı milletlerle (Farslar ve Bizanslılar) yapılan savaşların her iki taraftakilerce farklı isimlele adlandırılmasıdır.¹³

Kâhtânîler kıyasla Adnânîler arasında meydana gelen savaşların sayısı daha çoktur. Sebebi ise Adnânîlerin bedevi yapıya sahip olmalarıdır. Bedevi yapı onları ferdiyetçiliğe, çekişmeye ve kıskançlığa itmiştir. Böyle olmaları kendi aralarında savaşmalarına neden olmuştur. Eğer birleşecek olsaydılar büyük bir güç olurlardı. Aynı şekilde Adnânîler çok katı ve sert yapıydılar. Böyle olmalarında güçlerini kaybetmeye neden oluyordu ve bu yüzden Kahtânîlere boyun eğdiler.¹⁴

Eyyâmu'l-‘Arab, kendi içerisinde konu bakımından uyum içinde olmayıp olayların vukuu bakımından da bir zaman silsilesi yoktur. Bu günleri sınıflandırma konusunda kendisine itimat edilen bir belge çıkarmak ve tarihi esasa dayanarak tanzim etmek zordur. Oryantalistler olayların tarihlerini esas alarak düzenlemeye ve uyum içerisine sokmaya çalışsalar da tatmin edici bir sonuca ulaşma hususunda başarılı olamamışlardır.

Savaşların kabileler için özel bir yeri vardı. Çünkü bu savaşlarda anlatılan hikâyeler kabile toplumunun kültürünü, yaşayış tarzını anlatmaktaydı. Aynı şekilde şiirlerle anlatılan savaşlar Arapların divanlarını meydana getirmiştir. Bu savaşlar hangi kabileler arasında meydana gelmiştir bilgisiyle sınırlı kalmayıp o kabilelere mensup kişilerin nesebleride uzun uzun zikredimiştir.

Eyyâmu'l-‘Arab tabiri sadece Cahiliye döneminde meydana gelen savaşlar için kullanılmamıştır. İslâmi Dönem vukuu bulan savaşlar içinde kullanılmıştır. Cahiliye Dönemindeki savaşlar, "Eyyâmu'l-‘Arab fi'l-Cahiliyye", tabiriyle

¹³ Kapar, *a.g.m.*, TDİA, XII,14.

¹⁴ Cevâd ‘Ali, *a.g.e.*, V, 344-345.

zikredilirken İslâmi Dönemde yapılan savaşlar "Eyyâmu'l-‘Arab fi'l-İslâm" tabiriyle zikredilmiştir. İslâmın yükselişiyle ve fetihlerin büyümesiyle bu dönemde Suriye, İran ve Mısır gibi bölgelerde yapılan savaşlarda İslami dönemdeki Eyyâmu'l-‘Arab'ı oluşturmaktadır.¹⁵

EYYÂMU'L-‘ARAB’IN KAYNAKLARI VE RÂVİLERİ

Eyyâmu'l-‘Arab'la ilgili rivayetler İslâmın gelişinden yüzyıl sonra derlenmeye başlanmıştır. Birçok kişi tarafından derlemeler yapılmıştır ama yapılan bu derlemelerin çoğu günümüze ulaşmamıştır. Eyyâmu'l-‘Arab hakkında anlatılanların İslâmın gelişinden yaklaşık yüz-yüzelli yıl öncesine ait savaşlar olduğu kaydedilmektedir. Eski müellifler, *“Ebû ‘Ubeyde’ye ait ikiyüze yakın kitap isnat etmektedirler. Bu kitapların hepsi günümüze ulaşmamıştır. Yalnızca el-Mecâz adlı eseri bizlere ulaşmıştır. Aynı şekilde Eyyâmu'l-‘Arab’la ilgili bir kitabının olduğunda söylemektedirler”*.

Bazı yazarların Eyyâm ve Ebu Ubeyde ile ilgili zikrettikleri şöyledir. *“İbnu'n-Nedîm, “Eyyâm“ kitabının Ebû ‘Ubeyde’ye ait olduğunu söyleyen ilk kişidir. Yakut el-Hamevî ise Ebû ‘Ubeyde’nin eserlerinden bahsettiği zaman Ebû ‘Ubeyde’nin “Eyyâm” hakkında iki kitabı olduğunu, bunlardan birincisinin ibn Hallikan’ın zikrettiği üzere 1200 gün içermekte olup, ikincisinin küçük olanın 75 gün içerdiğini nakletmektedir”*.¹⁶

‘Âdil Câsim el-Beyâtî, İbnu'l-Enbârî'nin *Şerhu'l-Mufađđaliyat*, *el-İkdu'l-Ferîd* ve *el-Eğânî*, İbnü'l-Eşîr'in *el-Kâmil'i* ve Şimşati'nin *el-Envâl fi meĥâsini'l-Eş‘âr*

¹⁵ Kapar, *a.g.m.*, TDİA, XII, s. 15.

¹⁶ el-Beyâtî, *a.g.e.*, I, 22.

'i gibi eski müelliflerin eserlerinde Eyyâm'la ilgili bilgileri inceleyerek *Kitâb Eyyâmi'l-'Arab Kable'l-İslâm* adında bir kitap yazmıştır. Bu kitabıda Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. Muşennâ'nın eseri olarak yayınlamıştır. el-Beyâtî bunun yaparken temel eser olarak Ebû Ubeyde'ye ait olduğu söylenen *Naqa'iz Cerîr ve'l-Farazdağ* adlı kitabı almıştır.

Ebû Mansûr el-Ezherî, *Eyyâm* hakkında Ebû 'Ubeyde'nin diğer kitaplarının bazılarına işaret eder. Kaçınılmazdır ki bunlar önceden bahsettiğimiz iki kitaptan bir parça ya da küçük risalelerden oluşur. Bunlar arasında, Mâzinoğulları'nın Savaşları ve Haberleri (*Eyyâm Benî Mâzin ve Aḥbâruhum*), Süvari Savaşçıları (*el-Mukâtilu'l-Fursân*), Saldırıları Kitabı (*Kitâbu'l-Ğarât*), El-Evs ve'l-Ḥazrec, Yeşkuroğulları'nın Günleri ve Haberleri (*Eyyâm Benî Yeşkur ve Aḥbâruhum*), Haber el-Berrad sayılabilir.

İbnu'n-Nedîm'in zikrettiği üzere Hişâm b. Muhammed b. es-Sâ'ib el-Kelbi'nin *Eyyâm* hakkında bir tasnifi bulunmaktadır. Onun, *Kitâb Dâhis ve'l – Ğabrâ Kitâb Eyyâm Fezâra, Vakâ'i' Benî Şeybân, Kitab Vakâ'i' Ed-Debâb ve Fezâra, Eyyâm Benî Ḥanîfe ve Kitâbu'l-Eyyâm*. Onun bu kitaplarından *Eyyâmu'l-'Arab* günlerinin en meşhuru olan *Yevmu'l-Besûs*'tan (Tağlib ve Bekr kabileleri arasında çıkan savaş) başkası günümüze ulaşmamıştır.¹⁷

Gerek edebiyat hakkında gerek tarih hakkında gerekse meseller hakkında yazılmış birçok kitap *Eyyâmu'l-'Arab*'a değinmiştir. Bunlara örnek olarak şunları verebiliriz:

1- Edebiyat kitapları arasında, Endülüs döneminde yazılmasına rağmen Câhiliye ve İslâm Dönemleri edebiyatından bahseden İbn Abdrabbihî'nin (ö.

¹⁷ el-Beyâtî, *a.g.e.*, I, 24.

328/940) *el-İkdu'l-ferîd*'inden söz edebiliriz. Bu eserde, Eyyâm ile ilgili anlatılanlar Ebû Ubeyde'nin *Neċa'izu Cerîr ve'l-Farazdaċ* adlı eserindeki bilgilere dayanır. Yazar, Eyyâm'a genişçe yer vermiştir. Aynı şekilde, o dönemin kültürüne yaşayış biçimine, toplumsal olgulara da değinmiştir. Ebu'l-Ferec el-İsfahânî (897-967), büyük bir edebiyat hazinesi olmasının yanısıra gerek İslâm öncesi ve gerek sonrası dönemde Arap tarihi ve kültürü hakkında önemli bilgiler verdiği eseri *Kitâbu'l-Eġânî*'de satır aralarında Eyyâmu'l-'Arab'a değinmiş ve - tespit edebildiğimiz kadarıyla - sadece *Yevm Zî Ķâr*'ı ayrı bir bölüm içinde anlatmıştır.¹⁸ Ebû 'Alî el-Ķâlî, *el-Emali*, eş-Şerif el-Murtazâ; *el-Emâlî*, en-Nuveyrî, *Nihâyetu'l-Ereb* (XV. 338-434) adlı eserlerde Eyyâm hakkında bilgiler verilmiştir. En-Nuveyrî'nin *Nihâyetu'l-Ereb* adlı eserinde Eyyâm menkıbeleri düzenli fasıllar halinde yer almaktadır. Ayrıca, el-Âlûsî; *Bulûġu'l-Ereb*, İbn Reşîċ, *el-'Umde*, eş-Şimşâtî, *el-Envâr ve Meĥâsinu'l-eş'âr*¹⁹ adlı eserlerde Eyyâm'a değinmişlerdir.

2- Mesel kitaplarından örnekler: el-Mufaddal ed-Dabbi, *Emşâlu'l-'Arab*, Mufaddal b. Selmâ; *el-Fâĥir*; el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl* adlı eserler çok kısa olsada satır aralarında Eyyâm'a değinmişlerdir. Meydânî'nin, *Mecma'u'l-emşâl* adlı eseri doğrudan Eyyâm ile ilgili değildir. Bu kitap atasözleri kitabıdır. Atasözlerinden bahsederken atasözüne kaynak olan olaylardanda bahsetmiştir. Bundan dolayı Cahiliye Döneminde meydana gelen ve atasözlerine kaynaklık eden 132 savaştan bahseder.²⁰

¹⁸ Ebû'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-İsfahânî, *el-Eġânî*, byy., Beyrut, 1407/1986, XXIV, s. 54 vd.

¹⁹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, I, 25.

²⁰ el-Beyâtî, *a.g.e.*, I, 25.

3- Tercüme kitaplar: el-Merzubânî'nin *el-Muvaşşah*, el-Âmidî'nin *el-Mu'telif ve'l-Muhtelif*, ve Yâkût'un *Mu'cemu'l-Udebâ*'sı gibi kitaplar Eyyâm hakkında bilgi vermiştir.²¹

4- Tarihi, ülkeler tarihi ve siyer kitapları: *Târîhu't-Taberi*, İbnu'l-Eşîr'in *el-Kâmil* adlı eserleri. İbnu'l-Eşîr, Eyyâm ile ilgili, bu eserinde yazdıklarının birçoğunu doğrudan veya dolaylı olarak Ebû 'Ubeyde'nin eserinden, bir kısmını da günümüze ulaşmayan diğer bazı kaynaklardan almıştır. Hatta bazı günlerden bahsederken sözlerine “ قال أبو عبيدة ” *Ebu Ubeyde dedi ki (buyurdu ki)* diyerek başlamıştır. Bu eser Eyyâm'dan bahsederken ayrıntılı bir şekilde bahsetmiş ve bahsettiği savaşları müstakil birer başlık altında vermiştir. Savaşlardan bahsederken içinde bulunan şiirlere de yer vermiştir. Aynı şekilde bu eser tarihi kaynaklar arasında “Eyyâm'a” en geniş şekilde yer verenler arasındadır.

Ünlü tarihçi el-Mes'ûdî (896-957), *Murûcu'z-Zeheb* adlı eserinde, geçmiş yüzyıllarda kurulmuş olan çok sayıda devlet ve krallığa, hüküm sürmüş olan hükümdar ve yöneticilere; ayrıca İslâm öncesi Arap tarihine değinmiş, ancak Eyyâmı'l-'Arab hakkında bir paragraftan fazla bilgi vermemiş ve bunun sebebini de şöyle açıklamıştır

“*Arapların günlerine, vak'a ve savaşlarına gelince, bunlardan gerek Cahiliye'de ve gerekse İslâmi Dönemde meydana gelenleri daha önceki kitaplarımızda zikretmiştik. Yevmu'l-Hebâ'e, Zubyân-Gatafân Savaşları, Dâhis - el-Gabrâ' Savaşı, Bekr b. Vâ'il - Tağlib Savaşı, Kulâb Günü gibi.*”²²

Siyer İbn Hişâm, Vehb b. Munebbih'in *Kitâbu'l-Tican min Mulûk Himyeri*, Bekri'nin *Mu'cem Ma'ste'cem*, Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemu'l-Buldân* adlı

²¹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, I, 25.

²² El-Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Ali b. el-Huseyn b. Ali, *Murûcu'z-Zeheb*, Beyrut, 1408/1988, II, 124-5.

eserleride Eyyâm'a değinmişlerdir. Ancak Yâkût el-Ĥamevî *Mu'cemu'l-Buldân* adlı eserinde yer adlarından bahsederken o yerden adını alan güne de değinmiştir. Örneğin Kulâb suyundan bahsederken bu sudan adını alan Kulâb gününden de bahsetmiştir.

Eyyâm hakkında topladığımız bütün rivayetleri karşılaştırdığımızda gerek el-Mufağdal ed-Dabbi, gerek el-Aşma'i ve gerekse İbnu'l-Kelbî olsun hiçbiri Eyyâm hakkında Ebû 'Ubeyde'yi geçememişlerdir. Hatta onların rivayetleri Ebû 'Ubeyde'nin naklettiklerinin üçte biri kadar etmez.

EBÛ 'UBEYDE

Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. Muşennâ et-Teymî el-Başrî, 110/728 yılında Basra'da doğmuş ve yine Basra'da 824 yılında ölmüştür. Kendisi, Basra'nın meşhur dilcilerindendir. El-Câhiz onun hakkında şöyle demektedir “ *Dünya ilimlerini Ma'mer b. Muşenna' kadar daha iyi bilen ne bir Hârici ne de bir İcmâ'i (Sunni) bulunmaktadır.*”²³ Onun, Kureyş kabilesinin ya da Murre oğullarının Teym koluna ait azatlı bir köle olduğu söylenir. Haricilerdendir, ama bu görüş üzerinde ihtilaflar vardır. Çünkü kendisi bunu saklayıp açığa vurmamıştır. Bazıları onu Haricilerin Sufriyye, bazıları da İbâdiyye koluna mensup eder.²⁴

Nesep olarak Yahudi soyundandır. Kendisi de birçok yerde buna işaret etmiştir. Ama o birçok eserinde özellikle *Kitabu'l-Mecâz* adlı eserinde buna değinmemiştir. Ebû Ubeyde birçok âlimden dersler almıştır. Basra dil ekolünün önde

²³ İbn Hallikân, Ebu'l-'Abbâs Şemseddîn Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâ' ebnâ'iz-zemân* (thk. İhsan Abbas) Dâr Şâdir, Beyrut, 1977, V, 235.

²⁴ Ebû Ubeyde Ma'mer b. Muşennâ et-Teymî, *Mecazu'l-Ĥur'ân* (thk. Fuat Sezgin,) Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1954-1962, I, 9-10.

gelen dilcilerinden olan Ebû 'Amr b. 'Alâ'dan şiir, garîb kelimeler ve nahiv gibi dersler almıştır.²⁵ Çeşitli alanlarda iki yüze yakın eser yazmıştır. *Kitâb Meâni'l-Kur'ân, Kitâbu'l-Ğarîb, Kitâb Ğarîbi'l-Hadis* vb...²⁶

Ebû 'Ubeyde, yazdığı eserlerle hem Câhiliye Dönemi ve İslâm'ın ilk iki asrını sonraki dönemlere taşımış, hem de dönemine ve kendinden sonraki dönemlere eserleriyle ışık olmuştur. İslam tarihçilerinden eṭ-Ṭaberî ve İbnu'l-Eşîr gibi tarihçiler, eserlerinde zikrettikleri olayların birçoğunu Ebû 'Ubeyde'ye dayandırır.

EYYÂMU'L-'ARAB'TA GEÇEN BAZI TARİHİ OLAYLAR

Bir devlet anlayışından bağımsız kabile kabile yaşayan Araplar, çölün getirdiği menfaatler için gerek birbirleri arasında gerekse başka bir millet veya bir devletle sayısız savaşlar yapmıştır. Bu savaşlar bazen günlerce bazen de yıllarca devam etmiştir. Burada 'Âdil Câsim el-Beyâti'nin derleyip Ebû 'Ubeyde'ye nispet ettiği ve içinde 87 gün olan eserde savaşların önemli olanlarından bahsetmiştir. Bu savaşlar şöyledir.

1. Hâzâz Günü (يوم خزاز): Bu gün, Ma'dd' kabilesiyle Mezhic kabilesi arasında vukuu bulunmuştur. Hâzâz, Basra ile Mekke arasında bulunan bir dağ ismidir. Bu gün Arap günlerinin en büyüklerindedir.²⁷

2. Beredân Günü (يوم البردان): Şam Meliki Ziyâd b. Hebûle ile Kindeli Âkîlu'l-Murâr arasında Beredân adı verilen yerde vukuu bulunmuştur.²⁸

²⁵ Ebû Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân*, I, 11.

²⁶ İbnu'n-Nedim, Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebi Ya'kûb İshak, *el-Fihrist*, byy., b ty., I, 79.

²⁷ Câdelmevlâ, *a.g.e.*, 109.

²⁸ İbnu'l-Eşîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, (thk. Ebu Fadl Abdullah el-Kadı), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1987, I, 395.

3. Birinci Kulâb Günü (يوم الكلاب الأول): Kulâb, Basra ve Kufe arasındaki bir su adıdır. Bu su için birçok kabile aralarında savaşlar yapmıştır. Seleme b. Hâriş ile kardeşi Şuraḥbîl arasında meydana gelmiştir.²⁹

4. İkinci Kulâb Günü (يوم الكلاب الثاني): Abduyağûş liderliğindeki Mezhic Kabilesiyle Temîmoğulları arasında meydana gelmiştir.³⁰

5. Şafka Günü (يوم الصفقة): Bu gün Muşakḳar (المشقر) ismiyle de bilinir. Muşakḳar İran Kisrâ'sının kalesinin adıdır. Kisrâ'nın daveti üzerine Temîmoğulları kaleye gelmişlerdir. Kisrâ, kaleye giren Temîmoğulları'nın üstüne kalenin kapısını kapatıp onları öldürür. Bu gün ismini bu olaydan alır.³¹

6. Men'ic Günü (يوم منعج): 'Abs oğullarının Ganâ oğullarına saldırmasıyla Men'ic adı verilen vadide meydana gelmiştir.³²

7. Nefrâvât Günü (يوم نفرات): 'Âmir oğullarıyla 'Abs oğulları arasında Nefrâvât denen yerde meydana gelmiştir.³³

8. Batn-u 'Akil Günü (يوم البطن عاقل): 'Âmir kabilesinden Ḥalid b. Ca'fer b. Kulâb'ın Zubyân kabilesinden Hâriş b. Zâlim el-Murrî'ye saldırmasıyla meydana gelmiştir. Batn-ı 'Akil, Basra'dan kutsal topraklara uzanan bir Hac yoludur.³⁴

9. Raḥraḥân Günü (يوم الررحان): 'Âmiroğulları'yla Temîmoğulları arasında vukuu bulmuştur.³⁵ Raḥraḥân, bir ticaret yeri olan Ukâz panayırına yakın bir yer adıdır.³⁶

²⁹ Yakut b. Abdullah el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, Dâr Şâdir, Beyrut 1977, IV, 472.

³⁰ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 72.

³¹ *Aym eser*, II, 67.

³² el-Hamevî, *a.g.e.*, X, 213.

³³ Câdelmevlâ, *a.g.e.*, 235.

³⁴ Câdelmevlâ, *a.g.e.*, s.242.

10. Besûs Günü (يوم البسوس): Bekr b. Vâil ile Tağlib b. Bekr kabileleri arasında meydana gelmiştir. Savaş, Besûs adında yaşlı bir kadından adını almıştır. Savaşın sebebi ise Tağlib kabilesinden olan birinin Besûs'un devesini öldürmesiyle cereyan etmiştir. Savaş kırk yıl devam ettikten sonra kral III. Munzir tarafından bitirilmiştir.³⁷

11. Dâhis ve Ğabrâ Günü (داحس و الغبراء): Bu savaş, 'Abs ve Zubyân kabileleri arasında meydana gelmiştir. İsmi 'Abs kabilesinin lideri olan Kays b. Zuheyr'in atlarından adını almıştır. Esed, Fezâre ve Gatafân kabilelerinin katılmasıyla savaş büyümüştür.³⁸

12. Livâ Günü (يوم اللوى): Hevâzin ve Gatafân kabileleri arasında vukuu bulmuştur. Livâ, Benî Suleym vadilerinden birinin adıdır.³⁹

13. Kedîd Günü (يوم الكديد): Kinâneoğulları'nın Selimoğulları'ndan iki kişiyi öldürmesiyle vukuu bulmuştur.⁴⁰ Gün ismini Mekke'ye kırk mil uzaklıktaki Kedîd isimli yerden almıştır.⁴¹

14. Burze Günü (يوم البرزة): Firâsoğulları'yla Selimoğulları arasında Burze denen yerde meydana gelmiştir.⁴²

15. Feyfâ Günü (يوم الفيفاء): Suleymoğulları'yla Kinâneoğulları arasında meydana gelmiştir.⁴³

³⁵ Câdelmevlâ, *a.g.e.*, s.344.

³⁶ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 127.

³⁷ Kapar, *a.g.m.*, 15; el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 165.

³⁸ Câdelmevlâ, *a.g.e.*, 246.

³⁹ el-Hamevî, *a.g.e.*, X, 23.

⁴⁰ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 299.

⁴¹ Câdelmevlâ, *a.g.e.*, s. 313.

⁴² Câdelmevlâ, *a.g.e.*, s. 319.

16. Birinci Havaşze Günü (يوم حوزة الأول): Havaşze, Hicaz'da bir vadi adıdır. Cevze (حوزة) ismiyle de bilinir. Selim oğullarıyla Zubyân oğulları arasında olmuştur.

44

17. İkinci Havaşze Günü (يوم الحوزة الثاني): Selimoğulları'yla Murreoğulları arasında meydana gelmiştir.⁴⁵

18. Zâtu'l-Esel Günü (يوم ذات الأتل): Esedoğulları'yla Selimoğulları arasında Zâtu'l-Esel denen yerde olmuştur. Bu gün Yevmu'l-Kulâb da (يوم الكلاب) ismiyle de bilinir.⁴⁶

19. Şevâhiş Günü (يوم الشواحيط): Mekke ve Medine arasında yüksek bir dağ adıdır. 'Âmiroğulları'yla Muĥâriboğulları arasında meydana gelmiştir.⁴⁷

20. Merrût Günü (يوم المروت): 'Âmiroğulları'yla Temîmoğulları arasında vukuu bulmuştur.. Merrût, Temîmoğulları'na ait bir yer adıdır.⁴⁸

21. Na'f Kuşâve Günü (يوم نعف قشاوة): Şeybânoğulları'ndan Bestâm b. Kays'ın Temîmoğulları'na saldırmasıyla meydana gelmiştir. Yevm Rîh ve Maţar olarakta bilinir. Savaş Na'f Kuşâve'de olmuştur.⁴⁹

22. Ğabîţ Günü (يوم الغبيط): Şeybânoğulları'yla Yerbû'oğulları arasında meydana gelmiştir. Ğabîţ, Yerbû' oğullarına ait bir yer adıdır. Bu güne aynı

⁴³ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 315.

⁴⁴ *Aynı eser*, II, 320.

⁴⁵ Câdelmevlâ, *a.g.e.*, s. 283-289.

⁴⁶ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 334.

⁴⁷ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 342.

⁴⁸ İbnu'l-Eşir, *a.g.e.*, I, 500, Câdelmevlâ *a.g.e.*, s. 375.

⁴⁹ İbnu'l-Eşir, *a.g.e.*, I, 473.

zamanda Yevmu's-Se'âlib (يوم الثعالب), Yevmu'l-A'sâş (يوم الأعشاش) ve Yevmu's-Şahrâ Felec (يوم الصحراء فلج) de denir.⁵⁰

23. Zû't-Ṭulûh Günü (يوم ذي الطلوح): Yevmu's-Şamed ve Yevm Evd olarakta bilinir. Zû't-Ṭulûh denilen yerde Bekroğulları'yla Temîmoğulları arasında meydana gelmiştir.⁵¹

24. İyâd Günü (يوم الإياد): Bu gün Yevmu'l-'Azâlâ (يوم العظالي) olarakta bilinir.⁵² Yerbû' ve Bekroğulları arasında İyâd denilen yerde meydana gelmiştir.⁵³

25. Cedûd Günü (يوم الجدود): Temîmoğulları'na ait bir yer adıdır. Kulâb suyuda bu yerde mevcuttur. Munkiroğulları'yla Bekroğulları arasında vukuu bulmuştur.⁵⁴

26. Vakîṭ Günü (يوم الوقيط): Bu gün, Yevmu'l-Hazn (يوم الحزن) olarakta bilinir. Vakîṭ bir su adıdır.⁵⁵ Temîmoğulları'yla ve Bekroğulları arasında cereyan etmiştir.⁵⁶

27. Şeytel Günü (يوم الثيتل): Bu gün, Yevmu'n-Nibâc (يوم النجاج) olarakta bilinir. Nibâc, Şeytel'e yakın bir yer adıdır. Şeytel Basra yakınlarında bir su adıdır. Temîm ile Bekr arasında çıkmıştır.⁵⁷

28. Şeyyiṭin Günü (يوم الشيطين): Şeyyiṭân adıyla bilinir. Bekr ve Temîmoğulları arasında vukuu bulmuştur. Gün, ismini Temîmoğulları'na ait iki vadi isminden almaktadır.⁵⁸

⁵⁰ Câdelmevlâ , *a.g.e.*, s. 197, el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 362.

⁵¹ İbnü'l-Eşir, *a.g.e.*, I, 504.

⁵² Şemseddin, *a.g.e.*, 85.

⁵³ Câdelmevlâ, *a.g.e.*, 191.

⁵⁴ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 409.

⁵⁵ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 418.

⁵⁶ Câdelmevlâ *a.g.e.*, s. 170.

⁵⁷ *Ayn eser*, s. 175.

29. Mubâyid Günü (يوم المبياض): Zuhl b. Şeybân oğullarıyla ‘Amr b. Temîm oğulları arasında Mubâyid adı verilen yerde meydana gelmiştir.⁵⁹

30. Tıhfe Günü (يوم الطخفة): Yerbû‘oğullarıyla Qâbûs b. Munzir b. Mâ‘i’s-semâ’ arasında meydana gelmiştir. Tıhfe, Basra’dan Mekke’ye giden bir yol adıdır.⁶⁰

31. Feyfu’r-Rîh Günü (يوم فيف الرياح): Mezhicoğullarıyla ve ‘Âmiroğulları arasında Necd yakınlarında bir yer olan Feyfu’r-Rîh’te meydana gelmiştir.⁶¹

32. Zû Qâr Günü (يوم ذي قار): Arap kabileleri kendi aralarında savaştıkları gibi başka milletlerle de savaşmışlardır. Zû Qâr günü bunlardan bir tanesidir. Bu gün Araplar ile Farslar arasında meydana gelmiştir. İran Kisrâ’sı II. Hüsrev’in Şeybânoğulları’na saldırmasıyla vukuu bulmuştur. Gün ismini Kûfe civarındaki Zû Qâr denen sudan almıştır.⁶²

33. Ficâr Günü (أيام الفجار) : Haram aylarda vukuu bulan savaflara bu isim verilmiştir.. Birinci Ficâr Günü ve İkinci Ficâr Günü olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci Ficâr Günü, Kinâneoğulları ve Qaysoğulları arasında meydana gelmiştir. İkinci Ficâr Günü, Qureyş, Kinâne ve Qays oğulları arasında meydana gelmiştir.⁶³

34. Nisâr Günü (يوم النصار): Dabbe ve Temîmoğullarıyla ‘Âmiroğulları arasında çıkmıştır. Nisâr, küçük dağ sırasına verilen bir addır. ‘Âmir oğullarına ait bir su adı olduğu da söylenir.⁶⁴

⁵⁸ İbnu’l-Eşir, *a.g.e.*, I, 515, el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 442.

⁵⁹ el-Bekrî, Abdullah b. Abdulaziz, *Mu‘cem Me‘ste‘cem min esmai’l-bilâd ve’l-mevâdi‘*, ‘Âlemu’l-Kutub, Beyrut, bty., IV, 74.

⁶⁰ el-Hamevî, *a.g.e.*, IV, 23.

⁶¹ Câdelmevlâ, *a.g.e.*, 132.

⁶² Câdelmevlâ, *a.g.e.*, 6.

⁶³ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 503, Câdelmevlâ, *a.g.e.*, s. 322-326.

⁶⁴ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 528, Câdelmevlâ, *a.g.e.*, s. 378.

35. Zü Neceb Günü (يوم ذي نجب): Temîmoğulları'yla 'Âmiroğulları arasında Zü Neceb denen yerde meydana gelmiştir.⁶⁵

36. Raqam Günü (يوم الرقم): 'Amiroğulları'yla Ğatafânoğulları arasında meydana gelmiştir. Raqam, Ğatafân diyarında dağ sırası ismidir. Aynı zaman da bir su adıdır.⁶⁶

37. Nutâe Günü (يوم النطاء): 'Âmir oğullarıyla Ğatafân oğulları arasında meydana gelmiştir. Nutâe, Umeyl oğullarına ait bir su ismidir.⁶⁷

38. Zubâle Günü (يوم الزبالة): Temîmoğulları'yla Şeybânoğulları arasında Kûfe ile Mekke arasındaki Zubâle denen yerde meydana gelmiştir.⁶⁸

39. 'Âkil Günü (يوم العاقل): Temîm'e mensub Hanzalaogulları'yla Rebi'a'ya mensup Ceşmoğulları arasında meydana gelmiştir. 'Âkil, Necd'de bir dağ adıdır.⁶⁹ Aynı zamanda Ebân b. Dârim oğullarına ait bir su adıdır.⁷⁰

40. Buzâhe Günü (يوم البزاحة): Dabbeoğulları'yla İyâdoğulları arasında Buzâhe denen suyun yanında meydana gelmiştir.⁷¹

⁶⁵ İbnu'l-Eşîr, *a.g.e.*, I, 473.

⁶⁶ el-Hamevî, *a.g.e.*, III, 58.

⁶⁷ *Aynı eser*, X, 260, el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 553.

⁶⁸ el-Hamevî, II, 556, Câdelmevlâ, *a.g.e.*, 206.

⁶⁹ Câdelmevlâ, *a.g.e.*, s. 215.

⁷⁰ el-Hamevî, *a.g.e.*, IV, 69.

⁷¹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 563, Câdelmevlâ, *a.g.e.*, s. 388.

EYYÂMU'L-‘ARAB VE ARAP ŞİİRİ

Arap kabilelerinin arasında meydana gelen savaşlar ve bu savaşlarda karşılıklı birbirlerine söyledikleri şiirler, Arap Şiirinin gelişmesine büyük etkiler yapmıştır. Gerek bir at üstünde, gece yanan bir ateş önünde, gerek çöl ortasında bir yolculuk esnasında ya da bir savaş sırasında söylenen bu şiirler ilk şiir ürünlerini oluşturmuştur. Eyyâmu'l-‘Arab olarak adlandırılan bu savaşların o dönemdeki söylenen şiirler üzerinde etkileri vardır. Savaşta duruma göre şiirinde teması değişmekteydi. Eğer karşı kabile mağlup edilmişseydi şiir kahramanlık şiiri olurdu. Eğer kabilenin malları gaspedilip yurtlar yıkılmışsaydı, yıkılan kalıntılar üzerine ağıtlar yakılmışsaydı bu mersiye türü şiir olurdu.

Arap şiirinin tarihi en az iki bin yıl öncesine dayanır. Ne var ki bu ilk şiirlerden bize herhangi bir şey ulaşmamıştır. Şiir panayırları, yapılan şiir yarışmaları Cahiliye döneminde şiirin alanını genişletmiş, hayal ve duyguları ifade etmekle sınırlı kalmamıştır. Hatta savaşları, övgüleri, bazı hadiseleri zikretmeyi kapsamıştır.⁷² Arap, şiirinde birçok konu işlemiştir, o, sevgilisinin hayalini, sevgiliden kalan kalıntıları, savaşta yıkıma uğramış obasının izlerini, savaşta gösterdiği kahramanlıkları, bir su kaynağını ele geçirmek için yapılan mücadeleleri, düşman kabilenin mallarını istila etmek gibi.

Araplar daha sonra kendisine özgü bir tür olan kasideyi geliştirdi. Bu kelime, *bir şeye doğru gitmek, bir amaca ulaşmaya çalışmak* fiilinden türetilmiştir. Şair, şiirin konusuna doğrudan girmeyip, amacına oldukça karmaşık ve dolambaçlı bir yoldan erişir. İlk kaside söyleyenin kim olduğu üzerine eski müellifler eserlerinde

⁷² Ferrûh, ‘Umar, *Târîhu'l-‘Edebi'l-‘Arabî*, Daru'l-‘İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1981, I, 74.

şunları zikretmişlerdir. “İbn Sellâm el-Cumâhî’ye göre ilk kaside söyleyenin Muhelhil b. Rebî’a et-Tağlîbî’nin olduğunu, bunu da Şeybânoğulları’nın kardeşi Kuleyb’i öldürmesi üzerine nazmettiğini söyler.⁷³ El-Aşma’i ise kendisinden otuz beyitlik bir şiir rivayet edilen ilk kişinin el-Muhelhil b. Rebî’a, sonra Zü’eyb b. Ka’b b. Temîm, Benû Kinâne’den Damara adında biri, daha sonrada el-Edbat b. Kari’ olduğunu, bu kişilerle İslamiyet’in gelişi arasında 400 yıl bulunduğunu belirtir.”⁷⁴

Cahiliye Şiirinin yüzyıllarca hafızalarda saklı kalması, şiirin toplumsal konularda soyutlanmış olmadığını göstermektedir. Toplumun ortak konularını, ortak kültürünü, ortak duygularını yansıtmaktadır. Bundan dolayı şiirin ve şairin toplumda önemli bir yeri vardır.

Arap toplumunda şiirin önemi olduğu kadar şairinde önemi büyüktü. Şair, bazı konularda kabile lideri kadar söz hakkına sahipti. Örneğin kabile bir yerden bire göç ettiğinde obanın kurulacağı yeri çoğu zaman şair belirlerdi. O, kabileler arasındaki antlaşmalarda kabile lideri gibi söz sahibiydi. İnsanlar şairin hicivlerine maruz kalmamak için onunla iyi geçinmek zorundaydılar. Onlar toplumun âlimi, namus koruyucusu, tarihçisi idiler. İnsanlar her şairin bir cine sahip olduklarına inanır ve onlardan çekinirlerdi. Onlar istediklerini yüceltip toplum içinde itibar sahibi yapar istediklerini de eleştirip aşağılık bir duruma düşürürlerdi.

İbn Reşik el-Ğayravânî, şairin Arap toplumunda önemini şöyle açıklamaktadır. “Araplardan bir kabiledede bir şair yetişse diğer kabileler gelip tebrik ederlerdi. O kabile ziyafet verir, kadınlar toplanır, düğün merasimlerinde olduğu gibi çalgı çalarlar, oynarlar erkeklerle çocuklar birbirlerini tebrik ederlerdi; çünkü bu şair onların namuslarını korur, faziletlerini kuvvetlendirir, soylarını devam

⁷³ el-Cumâhî, Muhammed b. Sellâm, *Tabakât Fuḥûlî’ş-Şu’arâ*, (thk. M. Muhammed Şâkir) byy.,bty., I, 39.

⁷⁴ Demirayak, *a,g,e.*, s. 69.

ettirirdi. Zaten Araplar ya bir erkek çocuğun doğmasından veya bir atın yavrulamasından yahut içlerinden bir şair çıkmasından dolayı sevinirlerdi”.⁷⁵

EYYÂMU’L - ‘ARAB DÖNEMİNDE Kİ ŞİİR TÜRLERİ

Şiir sanatı konu bakımından içinde geliştiği topluma göre şekil almaktadır. Arap şiirinde geliştiği topluma göre şekil almıştır. Eyyâmu’l - ‘Arab döneminde yazılan şiirleri incelediğimizde bunu görmekteyiz. Hep bir savaş içinde olan inanlar şiirlerine galip gelen kabilesini överek, savaş meydanlarında kahramanlıklar sergileyen süvarilerini yücelterek, kabilesi için ölen insanlarına ağıtlar yakarak, bedevi hayatın getirdiği göçebeliğe maruz kalan sevgilinin terk ettiği diyarlara ve sevgiliye karşı gazeller söyleyerek şiirlerinde çeşitli konular işlemişlerdir.

Eski müelliflerde Arap şiirini konu bakımından çeşitli kısımlara ayırmışlardır. Abbasi döneminin meşhur şairlerinden Ebû Temmâm (788-846) *Kitab el-Ĥamâse* adlı eserinde şiiri tam on grupta tasnif eder. Hamâse, Risâ, Edeb, Nesib, Hicâ, VASF, Medh, Siyer Nu’âs, Muleh ve Mezemmetu’n-Nisâ’.⁷⁶ Kudâme b. Ca’fer, *Nağd eş-Şi’r* adlı eserinde bütün şiir çeşitlerini şu dört grupta toplar. “*Medh, Hiciv, Hikemi şiirler, boş vakit geçiren hafif şiirler (Lehv)*. Bu tasnifi verdikten sonra müellif, birçok türün bu sayılanlara dâhil edilebileceğini söyler. Meselâ mersiye ölen bir kimseyi, fahriye ise şairin bizzat kendisini övmesidir. Ayıplama ve çıkışma için

⁷⁵ İbn Reşik el-Ķayravâni, *el-‘Umde fi Meĥâsini’ş-Şi’r ve Nağdih*, (thk. M. M. ‘Abdulhamîd) Dâru’l-Cil, Beyrut, 1981, I, 65.

⁷⁶ Dayf, Şevkî, *Târîĥu’l Edebi’l-‘Arabî (el-‘Aşru’l-Câhili)*, Dâru’l-Me’ârif, Kahire bty., s. 195.

söylenmiş şiirleri hicivde; kadın, şarap ve av şiirlerini de lehvede toplamak mümkündür”.⁷⁷

İbn Reşîk *el-‘Umde* adlı eserinde şiiri üç ayrı tasnif yaparak sunar. “*Bunlar, çeşitli sanatkâr ve müelliflerin naklettikleri tasniflerin esasını teşkil etmektedirler. Bu müelliflerin bazıları şiiri dörde ayırır. Bunlar: Arzu (Rağbe), Korku (Rehbe), Keyif (Tarab) ve Hiddet (Gazab). Bu müelliflerden Ruman Ali b. İsa, şiiri beşe ayırmaktadır. Nesîb, Hicâ, Fahr, Vâsf, Teşbih ve İstiâ‘re.*”⁷⁸ Âlimler, şiir temaları üzerine birçok görüşler sunmuştur ve bugün bir hayli çok olan şiir temalarından yalnızca Eyyâmu’l-‘Arab döneminde ki şairlerin sıkça söyledikleri Hamase, Fahr, Medh, Hica, Risâ ve Gazel türü şiirlerden bahsedeceğiz.

HİCÂ’ (الهجاء)

Kelime anlamı alay, yergi, eleştiri, hiciv; terim anlamı ise “birinin kusurlarını ortaya dökmek onu kötü sıfatlarla vasıflandırmak, ayıplarını saymak ve ona sövmektir, onu küçük düşürmektir.”⁷⁹ Hiciv yazan şair toplumda yanlış giden durumları, aksaklıkları, yapılan haksızlıkları, kişinin kusurlarını, bir kabilenin övünç kaynaklarının, o kabilenin güzel sıfatlarının aksini alaycı ve aşağılayıcı bir dil kullanarak şiirlerinde işlemesidir. Bu dönemdeki şairler düşman kabileyi ve sevmediği insanları şiirlerinde çokça eleştirmişlerdir. Bu şiir türüyle şair, düşmanın psikolojisini bozmayı, onu beyitlerinin gücüyle insanlar arasında yıpratmayı ve

⁷⁷ Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011. s. 68.

⁷⁸ el-Ğayravâni, *a.g.e.*, I, 120.

⁷⁹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, XV, 45.

ruhen çökertmeyi kendine gaye edinmiştir. Bundan dolayı her kabile kendisi için şair yetiştirmiştir.

Ḳays b. Zuheyr'in bir şiirinin ilk beyitleride savaşı kabilelerin arasına sokanları ve kabileleri birbirlerine düşürenleri şöyle hicvetmiştir.

لح الله قوما أرثوا الحرب بيننا سقوا بما مرا من الشرب آجنا
وحرمة الناهيهم عن قتالنا وما دهره إلا يكون مطاعنا

*Allah, savaşı aramıza sokan ve onunla (bize) acı bir içki gibi içiren o kavmi
kahretsin*

*Harmele onları bizimle savaşmaktan alıkoyarken, o ömür boyu savaşçı olarak
kalmaya devam edecek.*⁸⁰

Hiciv türü şiirlerde kabile şairi, savaş meydanında genellikle kendi kabilesini övüp rakip kabileyi eleştirir. Bu şiir türü, Eyyâm döneminde oldukça fazladır.

FAHR (الفخر)

Kelime olarak “övünmek, gurur duymak, büyüklenmek” anlamlarına gelmektedir. Edebiyat terimi olarak şairin kabile, nesep, mezhep, din, inanç gibi sosyal ve sınıfsal farklılıklarından hatta at, deve gibi şahsi mal, savaş aleti, kullandığı eşyalara varana dek sahip olduğu maddi özelliklerden övünerek yazıya döktükleri şiir türünü ifade eder.

İnsan tabiatında övünmeye ve övülmeye bir tutku bulunduğundan dolayı edebi temalar içinde fahr, insan fitratının en iyi göstereni ve insanın içinin dışa yansımaları olarak görülür. Şair, fahr temasını işlerken övgüye değer özelliklerini

⁸⁰ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 370.

sayıp kötülüklerini güzel gösterir. ⁸¹Edebiyatın olduğu her yerde fahr da olmuştur. Araplar, özellikle eski Araplar övünmeye aşırı derece düşkün oldukları için şiirlerinde bu türü sıkça işlemişlerdir. Eyyâmu'l'-Arab dönemi, kabileler arası bir savaş dönemi olduğu için her kabile kendi kahramanlıklarını, cesaretlerini övdüğü için bu dönemde Fahr türü şiire oldukça raslanmaktadır.

Birinci Ficâr Günü'nde Bedr b. Ma'şer, kendisi için Ukâz Panayırı'nda kurulan mecliste kendi kabilesini şu beyitlerle övmüştür.

نحن بنو مدركة بن خندف من يطعنوا عينه لم يُطرف
من يكونوا قومه يغطرف كأهم لجة بحر مسدِف

*Biz Mudrike b. Hındıf oğullarındanız, her kim onun gözlerine bakarsa
göremez olur*

*O kavmin başına kim geçerse geçsin adeta engin bir denize dalmıştır.*⁸²

Bu beyitleri okuduktan sonra yerine geçip ayaklarını uzatarak şöyle söylemiştir. “ *Ben Arapların en üstünüyüm, her kim benden üstün olduğunu iddia ediyorsa bu kılıç ile ona vuracağım.*” Bunun üzerine Dehmanoğulları'ndan bir adam kalkarak oda kendi kabilesini şöyle övmüştür.

نحن بنو دهمان ذو التغطرف بحر لبحر زاخر لم ينزف
نحن ضربنا ركبة المخندف إذ مدّها في أشهر المعرف

Biz, suyu bitmek bilmeyen denizler kadar gücü olan Dehmanoğullarıyız,

⁸¹ Ḥannâ' el-Fâḥûrî, *el-Faḥr ve'l-Ḥamâse*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1992, s. 5.

⁸² el-Beyâtî, *a,g,e.*, II, 504.

*Bilinen aylarda (ayağını) uzattığında biz Hindıflı'nın dizine vururuz*⁸³

Bu dönemde Fahr türü şiirler, diğer şiir türlerine kıyasla fazladır. Bunun önemli sebeplerinden bir tanesi Araplarda ki kabile taassubudur.

MEDHİYE (المدح)

Övmek, övülmek, birinin meziyetlerini dile getirmek anlamlarına gelir. Edebi anlamda medih, şiir diliyle birine şükran duygularını dile getirmek, menfaat sağlamak amacıyla devlet başkanı, kabile reisi gibi zatlara övgüler yağdırmak, ailesini, milletini, devletini, eşini, dostunu, kabilesini güzel sıfatlarla anlatan şiir türüne verilen addır. Övülme ve beğenilme arzusu, insanın fitratında bulunduğundan dolayı övgü şiirleri insanlık tarihi kadar eskidir. Bu sebeple medih, Arap Şiirinde en çok işlenen konuların başında gelir. Özellikle de şairin kendi kabilesini ve nesebini övmesi, o dönemin şiirlerinde göze çarpmaktadır.

İslam'dan önceki övgü şiirlerinde fertlerden çok kabileler methedilmiştir. Ancak VI. Yüzyılda, başta Meymûn b. Kays el-A'sâ olmak üzere en-Nâbiğa ez-Zubyâni ve Zuheyr b. Ebî Sulmâ gibi şairlerin elinde şiirin bir kazanç vasıtası haline dönüşmesiyle birlikte methiyelerde hızlı bir gelişme olmuştur.⁸⁴

İkinci Kulâb Günü'nde şair Muhriz b. el-Muka'ber'in kavmi için söylediği methiye şöyledir:

فدى لقمي ما جمعت من نشب إذ ساقى الحرب أقواما لأقوام
قد حدثت مذحج عنا وقد علمت أن لن يورع عن أحسابنا حامي

⁸³ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 504.

⁸⁴ Durmuş, İsmail, "Methiye" *TDVİA*, İstanbul, 2004, XXIX, 406.

*Savaşların bir kavmi diğer bir kavme düşürdüğü zaman sahip olduğum herşey
kavmime feda olsun*

*Mezħic Kabilesi bizden bahsetmiş ve bizim himaye edici asaletimizden korkarak
kaçılmayacağını anlamıştır.⁸⁵*

Hâris b. Zâlim bir şiirinde kendi soyundan şöyle övünmektedir.

ألا لستم منا ولا نحن منكم برئنا اليكم من لؤي بن غالب
غدونا على نشز الحجاز وأنتم بمنشعب البطحاء بين الأخاشب

*Siz bizden değilsiniz, bizden sizden değiliz. Lu'ey b. Ğalib'e mensup olmaktan
arındık.*

*Bizim soyumuz Hicâzın yüksek yerlerinden, siz ise Mekke ve Minâ dağları
arasındaki vadidensiniz.⁸⁶*

HAMÂSET (الحماسة)

Her insanın tabiatında var olduğu gibi Arabın da tabiatında hamase vardır.⁸⁷
Onun kabileleri arasında savaşlar; baskın ve talanlar, komşu ülkelerle (İran ve
Bizans) çatışmalar hiç eksik olmazdı. Eyyâmu'l-'Arab adı verilen bu savaşlar,
kahramanlık, ahde vefa, savaşta sebat etme vb. temalarla şairlerin dizelerine
yansımıştır.

Birinci Ficâr Günü'nde Bedr b. Ma'şer, kendisi için Ukâz Panayırı'nda
kurulan mecliste kendi kabilesini şu beyitlerle övmüştür.

⁸⁵ el-Beyâtî, *a,g,e.*, II, 90.

⁸⁶ *Aynı eser*, II, 156.

⁸⁷ el-Fâhûrî, *a,g,e.*, s. 53.

نحن بنو مدركة بن خندف من يطعنوا عينه لم يُطرف

من يكونوا قومه يظرف كأنهم لجة بحر مسدف

*Biz Mudrike b. Hındıf oğullarındanız, her kim onun gözlerine bakarsa
göremez olur*

*O kavmin başına kim geçerse geçsin adeta engin bir denize dalmıştır.*⁸⁸

MERSİYE (المراثية – الرثاء)

“Ölüyü anmak, yâd etmek, iyiliklerini sayıp dökmek, ağıt yakmak” anlamlarına gelen رثى fiilinden gelmektedir.⁸⁹ Bu şiir türü, dirilere nispetle ölülere yapılan övgü gibidir. Arap Edebiyatında mersiye'nin başlangıcı, Cahiliye Döneminde ki kadınların, savaşta ölen kabile mensuplarına söyledikleri secili ve âhenkli ağıtlara dayanır. Bunların daha sonra manzum kalıplara dökülmesiyle bugün bilinen mersiyeler ortaya çıkmıştır.⁹⁰

Mersiye türü şiirin temel konusu, ölen kişinin savaşlarda gösterdiği kahramanlıklarının, onun cesaretinin, eş dostu himayesinin medh edilmesidir. Bu dönemde, mersiye türü şiir yazma hususunda ömrünü kardeşleri Şahr ve Muâ'viye'ye ağıtlar yakarak ve onlar için ağlayarak geçiren el-Hansâ ve yine öldürülen kardeşine ağıtlar yakan el-Muhelhil b. Rebl'a öne çıkmaktadır.

İkinci Raḥraḥân Günü'nde Ḳays b. Zuheyr'in Hâriş b. Zâlim için söylediği mersiyesi şöyledir.

ما قصرت من حاضن ستر بيتها أبر وأوفى منك حار بن ظالم

أعز وأحمى عند جار وذمة وأضرب في كاب من النقع قائم

⁸⁸ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 504, bkz burada s.24.

⁸⁹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, V, 138.

⁹⁰ Toprak, M. Faruk, “Mersiye”, *TDVİA*, 2004, XXIX, 215.

*Ey Hâris b. Zâlim, evinin örtüsünü indiren hiçbir kadın senden daha hayırlı
ve vefalısını yetiştirmemiştir.*

*Sığınanı korumada daha üstün, sözüne bağlı kalmada daha dürüst, savaş
meydanında toz bulutunun içinde en iyi vuranı (yetiştirmemiştir) ⁹¹*

Verd b. Habis el-‘Abbâsi’nin Herim b. Damdama’yı öldürmesi üzerine ağıtçı
bir kadın şu beyitlerle başlayan bir ağıt yakar:

يا لطف نفسي لهفة المفجوع إذ لا أرى هرما على مودوع
أمن أجل سيدنا ومصراع جنبه علق الفؤاد بمنظلم صدوع

Acıya uğramış kişinin acısı gibi vay bana,

Mevdû’un (Herim’in atı) üzerinde Herim’i göremiyorum

Efendimiz ve ölümü yüzünden mi acı meyvenin tadı yüreğime işledi ⁹²

Cahiliye döneminde kocasına ya da herhangi bir yakınına ağıt yakan kadına
نائحة = “ağıtçı kadın” denir.

GAZEL (الغزل)

Kelime olarak “kur yapma, aşk, kadına güzel duygularını şiir ile ifade etme,
cilve, aşk şiiri” anlamlarına gelir. ⁹³ Eyyâm dönemi bir savaş dönemi olduğu için
çokça gazel şiirleri bulunmamaktadır. Daha çok sevgilinin terk ettiği diyarlara atfen
gazel türü şiirler söylenmiştir. Cahiliye Döneminde kadının ruh ve ahlak

⁹¹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 163.

⁹² Aynı eser, II, 213

⁹³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, X, 65.

güzelliğinden çok beden ve yüz güzelliği gazel şiirlerin de işlenmiştir. ‘Antera b. Şeddâd’ın Dâhis ve Ğabra Günü’nde sevgilisi ‘Able’nin terk ettiği diyarlara karşı söylediği beyitler şöyledir:

يا دار عبلة بالجواء تكلمي وعمي صباحا دار عبلة واسلمي
ولقد خشيت بأن أموت و لم تدر للحرب دائرة على ابن ضمضم

*Ey ‘Able’nin el-Cevâ’daki evi, konuş! Sabahın hayırlı olsun, ey ‘Able’nin evi,
esen ol!*

*Hep endişe etmişimdir, Damdam’ın iki oğluyla savaşmadan ölmekten.*⁹⁴

EYYÂMU’L-‘ARAB’TA ADI GEÇEN ÖNEMLİ ŞAİRLER

‘ANTERA B. ŞEDDÂD

Gerçek adı ‘Antera b. ‘Amr b. Şeddâd b. ‘Amr b. Ğurad b. Mahzum b. ‘Avf b. Mâlik b. Ğâlib b. Kutaya b. ‘Abs b. Bağid’tir.⁹⁵ Babası Necid’de oturan Abs Kabilesi ileri gelenlerinden Şeddâd (veya Amr), annesi ise Zebîbe adlı Habeşli bir cariyedir. Alt dudağı yarık olduğundan ‘*Anteretu’l-felhâ*’ diye de anılan bu melez şair, annesi cariyeye olduğu için zamanının anlayışına göre köle sayılmakta, bu sebeple de küçük yaştan beri sevdiği amcasının kızı ‘Able ile evlenmesi uygun görülmemektedir.⁹⁶

‘Abs Kabilesi’nin hem şairi, hem de cesur, atılgan, güzel huylu, hoş sohbet, zulme boyun eğmeyen bir savaşçısı olarak tanınmıştır. ‘Abs ve Zubyân kabileleri

⁹⁴ el-Beyâtî, *a,g,e*, II, 210.

⁹⁵ İbn Kuteybe, *eş-Şi’r ve’ş-şu’arâ*, (thk., A.Muhammed Şâkir) Dâru’l-Me’ârif, Kahire 1958, I, 250.

⁹⁶ Muhtar, Cemal, “‘Antera”, TDVİA, 1991, III, 237.

arasında çıkan Dâhis ve el-Ğabra savaşına katılmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir. Şair gösterdiği kahramanlıklarının sayesinde kölelikten kurtulup sevgilisiyle evlenebilmiştir.

‘Antera, şiirlerinin ilk yarısında aşk ve sevgi hatıralarını, ikinci yarısında ise cesaretini, kahramanlığını cömertliğini ve iffetini dile getirmektedir. Mesela ‘Abs ve Zubyân kabileleri arasında cereyan eden Dâhis ve el-Ğabrâ’ Savaşları esnasında sevgiliden arta kalan hatıralara şöyle beddua etmiştir:

ألا قاتل الله الطلول البواليا وقاتل ذكراك السنين الخواليا

İzi kalmamış hatıraları Allah kahretsin,

Geçen yıllar boyunca senden kalan hatıraları da kahretsin⁹⁷

Yine şairin sevgilisi ‘Able’nin terk ettiği diyarlara karşı söylediği beyitler şöyledir:

يا دار عبلة بالجواء تكلمي وعمي صباحا دار عبلة واسلمي
ولقد خشيت بأن أموت و لم تدر للحرب دائرة على ابن ضمضم

*Ey ‘Able’nin el-Cevâ’daki evi, konuş! Sabahın hayırlı olsun, ey ‘Able’nin evi,
esen ol!*

Hep endişe etmişimdir, Damdam’ın iki oğluyla savaşmadan ölmekten.⁹⁸

Şair, kendi kabilesi ile Tayy kabilesi arasında çıkan savaşa katılıp, 614 yılında, rivayete göre doksan yaşlarındayken bu savaş sırasında ölmüştür.⁹⁹

⁹⁷ el-Beyâtî, *a.g.e.* II, 227.

⁹⁸ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 210; Yedi Askı, s. 153, bkz burada, s. 29,

AYS B. ZUHEYR

Gerçek adı ays b. Zuhery b. Cuzeyme b. Revâha el-‘Absî’dir. Şair, her savaşta cesaretiyle bilinirdi. Babası ölünce ‘Abs Kabilesi, onu kendilerine lider olarak tayin etti.¹⁰⁰ şairin liderlik ettiği kabilesi ve Huzeyfe b. Bedr’in liderliğindeki Zubyan kabilesi arasında birçok mücadele olmuştur. Mesela ‘Abs ve Zubyan kabileleri arasında cereyan eden Dâhis ve el-Ğabra savaşlarında şair ays b. Zuhey’ın Rebi‘a b. Ziyâd’a söylediği bir şiiri şöyledir:

إن تك حربٌ فلم أجنها جنتها صبارتكم أوهمُ

حذار الردي إذ رأوا خيلنا مقدمها سايحٌ أدهمُ

Şayet savaş olursa insanların evhamlı sabrını bahçesinde saklamadım

Savaşın ön saflarında atlarımızı birer felaket yüzücüsü olarak görürler¹⁰¹

Bir kabile reisi olan şair, ileri görüşlülüğü ve dehasıyla da meşhurdu. Hatta ona atfedilen *أدهى من قيس* (ays’tan daha zeki) şeklinde bir darb-ı mesel de vardır.

102

Şairin şiirleri, parçalar şeklinde ve kasideleri fazla değildir. En uzun kasidesinin beyit sayısı 21’i geçmemektedir. Bir başka kasidesi de 11 beyittir. O şiirlerinde kabilesi ve kendini övmektedir, başka kabilelere de övgüler yapmıştır. Hamase ve Fahr türünde şiirleri bulunmaktadır. Eyyâm döneminde de birçok şiir söylemiştir.

⁹⁹ Demirayak, *a.g.e.*, s. 217.

¹⁰⁰ el-Beyâtî, ‘Âdil Câsim , *i‘r ays b. Zuhey*, byy., Bağdat, 1972, s. 2.

¹⁰¹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 202.

¹⁰² el-Beyâtî, *i‘r ays b. Zuhey*, s. 2.

EL-ḤANSÂ'

Gerçek adı Tumâdır bint 'Amr b. eş-Şerîd'tir. Necd halkından olan Suleym Ailesinin önde gelenlerindendir.¹⁰³ El-Ḥansâ', Arap Edebiyatında kadın şairlerin en önde geleni kabul edilir. Şiirlerinin çoğunu İslâm öncesi dönemde söylemiştir. Onun şiirlerinde İslâmi yaşayışa, İslâm kültürüne rastlamak mümkün değildir. Daha çok mersiye türünde sembol haline gelmiştir.

El-Ḥansâ', savaşlarda ölen kardeşleri Şahr ve Mu'âviye için yıllarca ağlayıp onlar için mersiyeler söylemiştir. Özellikle de Şahr için söylediği mersiyeler daha fazladır.

Şair, Zâtu'l-Eşel gününde kardeşi Şahr için söylediği mersiyesinde şöyle der:

بكت عيني وعاودها قداها بعوار فما تقضي كزاها
على صخر واي فتى كصخر إذا ما الشاب لم صخر تزام طلاها
لئن جزعت بنو عمرو عليه لقد رزئت بنو عمرو فتاها

Gözlerim o kadar ağladığı, ta ki kör oluncaya kadar

Şahr ve Şahr'a benzeyen yiğitlere ağladı, Şahr'ın nasıl bir yiğit olduğunu

biliyor musun?

Beni 'Amr'ın korkusu genç yiğidini kaybettiğindendir.¹⁰⁴

Aynı şekilde şair, Birinci ve İkinci Havza Gününde kardeşi Muaviye için söylediği mersiyede de şöyle der:

¹⁰³ Zeydân, Corci, *Târîḥ âdâbi'l-luġati'l-'arabiyye*, Dâru'l-Hilâl, Kahire, bty., I, 146.

¹⁰⁴ el-Beyâtî, *a,g,e.*, II, 340.

ألا لا أرى في الناس مثل معاوية إذا طرقت احدى الليالي بداهية
ألا لا أرى كالفارس الورد فارسا إذا ما علتة جرأة وغلابية

*Geceler sıkıntı ve felaket getirdiğinde, insanlar arasında Muaviye gibisini
göremiyorum.*

*Cesaret ve zafer söz konusu olduğunda ben onun gibi bir süvari (atlı)de
göremiyorum.*¹⁰⁵

El-Ḥansâ'nın, 'Ukaz Panayırı'nda en-Nâbiğa ez-Zubyânî'nin başkanlığını yaptığı bir şiir yarışmasında Peygamber Şairi olarak bilinen Ḥassan b. Şâbit'in söylediği bir şiirde hem mana hem lafız yönünde yedi hata bulması onun ne kadar iyi bir tenkitçi olduğunda göstermektedir.

'AMR B. KULŞÛM

Tam adı 'Amr b. Kulşûm b. Mâlik b. 'Attâb b. Zuheyr b. Cuşem et-Tağlibî'dir. Şair, Tağliboğulları'ndandır. Annesi de bu kabileye mensup olup meşhur şair Muhelhil'in kızıdır. Şair, cesaret ve atılganlığıyla bilinirdi. Şairin Hire kralı 'Amr b. Hind'i ziyaret ettiği; kralın onun annesini kendi annesinin hizmetine almak istemesi yüzünden aralarında bir husumet olduğu bilinmektedir. Bunun üzerine şair kralı öldürür.¹⁰⁶ Hatta 'Amr b. Kulşûm'un büyük bir cesaret göstererek kralı öldürmesi üzerine bu cesaretinden dolayı من عمرو بن كلثوم ('Amr b. Kulsum'dan daha saldırgan) darb-ı meseli ortaya çıkmıştır.

¹⁰⁵ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 325.

¹⁰⁶ Ferrûh, *a.g.e.*, I, 142.

Şairin bize, meşhur muallakası ve birkaç parça şiirinden başka bir şey ulaşmamıştır. Onun muallakası bin beyittir, ancak bize onda biri ulaşmıştır. Şair hamase ve fahr türünde şiirler yazmıştır. Aynı şekilde gazel, vasf ve hamr türü şiirleri de vardır.

Şairin Hazaza Günü'nde kabilesini övdüğü beyitleri şöyledir:

نحن غداة أوقد في الخزازي ورفدنا فوق رقد الرافدينا
نحن الحاكمون اذا أطعنا ونحن العازمون اذا عصينا

Biziz Hazaza Dağı'nda savaş ateşi tutuşturulduğu günün sabahında (Nizar oymağına) yardım edenlerin en üstünü olanız.

*Biziz, itaat edenleri himaye eden ve biziz isyan edenlerle uğraşan.*¹⁰⁷

Şairin 584 veya 600 yıllarında öldüğü ve öldüğü zaman 150 yaşlarında olduğu rivayet edilir.

‘ABD YAĞÛŞ

Asıl adı ‘Abd Yağûş b. Sala’e’dir. Kendisi Hâris b. Ka‘b oğullarındandır.¹⁰⁸

Şair, yakışıklı, iri cüssesi, iyi bir süvari ve aynı zamanda kavminin yöneticisiydi. ‘Abd Yağûş, Temîmoğulları’na karşı İkinci Kulâb Günü’nde kabilesine reislik yapmıştır. Bu savaşta kabilesinden birçok savaşçı öldürülüp birçoğu da esir düşmüştür. Şair de aynı gün Temîmoğulları’ndan ‘Umeyr b. ‘Abd Şems’e esir düşmüştür. Şair, esir düşünce kendisini serbest bırakmaları için Temîmoğulları’na

¹⁰⁷ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 32; Yedi Askı, s. 138.

¹⁰⁸ Zeydân, *a.g.e.*, I, 119.

diyet olarak yüz deve vermeyi istemiştir, ama Temîmoğulları kabul etmemiştir.¹⁰⁹ Şair, Temîmoğulları'ndan kendisini saygın ve kendisine yakışır bir şekilde öldürmelerini isteyince, Temîmoğulları bu tür ölümün ne olduğunu sorduklarında 'Abd Yağûs, şarap getirmelerini söylemiştir. Şairin hem kanı akıtılmış hem de şarap içerek şu beyitleri söylemiştir¹¹⁰

ألا لا تلوماني كفى اللوم ما بيا فما لكما في اللوم نفع ولا ليا
أبا كرب والأيهمين كليهما قيسا بأعلى حضرموت اليمانيا
جزى الله قومي بالكلاب ملامة صريحهم والآخرين المواليا

Dikkat! Kınamayın beni başıma gelenler yeter bana, ikimize de kınamanın bir faydası yoktur

Ey Kerb'in, her iki Eyhem'in ve Yemen de ki Hadramevt'in zirvesinde yaşayan Kays'ın babası

*Allah, aşiretimden Mevaliyi de nesebi sahih olanı da Kulâb'ta kınamayla cezalandırsın.*¹¹¹

Bu beyitlerini okuduktan sonra 580 yılında ölmüştür.

EN-NÂBİĞA EZ-ZUBYÂNÎ

Asıl adı Ziyâd b.Mu'âviye b. Sa'd b. Zubyân'dır.¹¹²515-520 yılları arasında Yesrib'in kuzeydoğusundaki Şerebbe'de doğdu. Mensup olduğu Zubyân, İsmâilî

¹⁰⁹ Ferrûh, *a,g,e.*, I, 205.

¹¹⁰ el-Beyâtî, *a,g,e.*, II, 84.

¹¹¹ el-Beyâtî *a,g,e.*, II, 85; . İslamoğlu, İbrahim, *Eyyamu'l 'Arab'in Edebi Yönü Ve Arap Edebiyatına Etki Ve Katkıları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum, 2002, s. 60.

¹¹² Ferrûh, *a,g,e.*, I, 178.

kabilelerinden olup Me'rib Seddi'nin yıkılmasından sonra Yemen'den kuzeye göç ederek Şerebbe'ye yerleşmiştir. Nâbiğa lakabı “*her tarafta tanınan, güzel ve parlak şiipleri olan büyük şair*” demektir.¹¹³

En-Nâbiğa ez-Zubyânî, şahsiyetinde iki farklı özellik barındıran bir şairdir. Birincisi ince huylu, hayalperest, lafız ve manayı birbirinden ayıklayan usta şair; ikincisi çağdaşları arasında güç sahibi olan övgüye değer ahlaklı biri olmasıdır.¹¹⁴ İmru'u'l-Kays b. Hıcr, Zuheyr b. Ebî Sulmâ ve el-A'sâ Meymûn b. Kays ile birlikte dört büyük Câhiliye şairinden biri sayılan en-Nâbiğa'nın şöhreti, Arap Yarımadası'nın her tarafına yayılmıştır. ez-Zubyânî Ukaz panayırında kurulan şiir kürsülerinde hakemlik yapmıştır. Hassân b. Sâbit, el-A'sâ Meymûn b. Kays, el-Hansâ gibi şairler eserlerini kendisine takdim etmiş ve takdirini kazanmışlardı¹¹⁵. Şairin, Furûk Günü'nde söylediği hiciv türündeki bir şiiri şöyledir:

لما الله عيسا عيس آل بغيض
كلحى الكلاب العاويات وقد فعل
ما انتهكوا من رب عدنان جهرة
وعوف يناجيهم وذلكم جليل

*Allah, Abs Kabilesini, Bağîd soyunun Abs'ını, havlayan köpekleri kahrettiği gibi
kahretsin ve kahretti de!*

Adnan'ın efendisinin haklarını açıkça ihlal edip de Avf da onlara

*yalvardığında, doğrusu bu büyük bir olaydı.*¹¹⁶

¹¹³ Tülücü, Süleyman, “Nâbiğa ez-Zubyânî” TDVİA., 2006, XXXII, 262.

¹¹⁴ ‘Abbâs ‘Abdu’s-Sâtir, *Dîvân en-Nâbiğa ez-Zubyânî*, Dâru'l Kutubi'l-‘ilmiyye, Beyrut 1996, s. 7.

¹¹⁵ Tülücü, *a.g.m.*, 263.

¹¹⁶ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 233.

İMRO'U'L-ĞAYS

520 yılı civarında doğan İmru'u'l-Ğays'ın babası Hıcr b. 'Amr, Kinde Kabilesi'nin ileri gelenlerindedir. Kendisi Necd halkındandır ve birinci tabaka şairlerindedir.¹¹⁷ İmru'u'l-Ğays, şiirleri bize ulaşan en eski şairlerden birisi olmakla birlikte kendinden sonra gelen birçok şaire ve çağdaşlarına çığır açan yenilikler bırakmıştır. O, kasideye قفا (Durunuz!) şeklinde iki kişiye seslenerek başlama usulünü getirmiştir. Meşhur muallakasına da bu şekilde başlamıştır.

قفا نيك من ذكرى حبيب ومنزل
بسقط اللوى بين الدخول فحومل¹¹⁸

Durun! Ed-Dahûl ve Havmel arasındaki Sıktı'l-Livâ'da sevgilinin anısına ve evine ağlayalım.

Sevgilinin kalıntılarının hatırasında duran, kadınları ceylanlara, atlıları kartallara benzeten, atı, geceyi, avı tasvir eden ilk şairdir.¹¹⁹ Meşhur muallaka şairi Lebîd b. Rebî'a, İmru'u'l-Ğays için أشعر الناس ذو القروح (İnsanların en iyi şairi İmru'u'l-Ğays'dır) diyerek şairi bu sözlerle övmüştür.¹²⁰

¹¹⁷ İbn Kuteybe, *a.g.e.*, I,105.

¹¹⁸ *Yedi Askı*, s. 40.

¹¹⁹ Ferrûh, *a.g.e.*, I, 117.

¹²⁰ İbn Kuteybe , *a.g.e.*, I, 105.

I. BÖLÜM
EYYÂMU'L-‘ARAB’TA İÇERİK

Eyyâmu'l-'Arab, ağırlık olarak, kabileler arası çatışmaları içermekle birlikte, derin bir şekilde incelendiğinde farklı konuları da ele aldığı görülmektedir. Bu konular, hem eserin tekdüzeliğini ortadan kaldırmakta hem de o dönem Araplarının yaşayış, örf, adet ve hayata bakışları hakkında da bilgi sunmaktadır. Bireylerin birbirine bakışı, günlük hayatta nelerle uğraştıkları, bilgi düzeyleri ve ufukları, kıssalar okundukça kendini göstermektedir. Tespit ettiğimiz bellibaşlı konuları aşağıda ayrı başlıklar halinde ele alacağız.

I.1. DİYET

İslam öncesi Arap yaşayış tarzında birliktelik vardı. Kabileden birinin başına bir olumsuz olay geldiğinde kabile oturup onun sıkıntısını birlikte çözerdi. Kabileden biri esir düştüğünde onun için kabilesi diyet verirdi. Kabileye mensub biri öldürdüğünde, öldürülenin kanının boşa gitmemesi için diyet alınırdı. Aynı zaman da bu dönemde kabile reislerinin belli başlı sorumlulukları arasında esir düşen kabile üyelerinin diyetini vererek onları kurtarmak vardı.

Diyet, Eyyâmu'l-'Arab'ta da işlenen önemli konulardan birisidir. Örneğin Yevmu'l-Berdân'da Sedûs, esir aldığı Ziyâd'ın 'Amr b. Ebi Rebî'a tarafından öldürülmesi üzerine,

قَتَلْتُ أَسِيرِي وَدِيَّتُهُ دِيَةٌ مَلِكٍ

Sen esirimi öldürdün, onun diyeti bir Melik'in diyeti kadardır.

Diyerek Hucr'un hakemliğine başvurur. Hucr da, Amr ve kabilesinin Sedûs'a diyet ödemesi gerektiğine hükmeder.¹²¹

Şa's b. Zuheyr b. Cuzeym'e ile kral Nu'man arasında bir akrabalık vardı. Kral, Şa's'a içinde kadife halılar, güzel meyveler ve güzel kokuların olduğu birçok hediye verir. Şa's daha sonra bir dağ evine gider, burada Riyâh b. el-Esuk gizlenmiş bir şekilde onu beklemektedir. Onu arkadan okuyla vurup öldürür. Bunun üzerine Şa's'ın kardeşleri Huseyn b. Zuheyr b. Cuzeyme, Huseyn b. Esîd b. Cuzeyme, Benû Abbâs'la birlikte Riyâh'a saldırırlar. Benû Abbas Riyâh'a:

لعلنا نصالح على شيء، أو نرضيهم بديّة وفداء.

*Belki de bir şey üzere anlaşırız, ya da diyet ve fidyeye razı oluruz.*¹²²

Diyerek Şa's'ın kanına karşılık diyet almaya onu ikna ederler.

Bu dönemde bir kabilenin başka bir kabileye diyet ödeyerek boş yere kan akıtılması da engellenmiştir. Bu diyet, gerek deve ya da at sürüsü, gerekse insan olarak belirlenmekteydi. Mesela Bekroğulları'yla Ca'feroğulları arasında çıkan savaşı Bekroğulları'ndan 'Abdullah b. Ebi Bekr, oğlunu Ca'fer oğullarına diyet olarak verip savaşın meydana gelmesini şu sözleriyle engellemiştir:

فلا تسفكوا دماءنا ودماءكم فيه، فهذا ابني لكم بديته ، ولا تقتلوا قومكم.

Boş yere bizim ve sizin kanınız akmasın, (işte size) diyet olarak bu oğlum.

*Topluluğunuzu öldürmeyin.*¹²³

¹²¹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 42-43.

¹²² Aynı eser, II, 101.

I.2. KADIN

İslâm öncesi dönemdeki kadını, onun sosyal yapı içindeki değerini, yaşayış şeklini anlayabilmek için öncelikle o dönemi her açıdan iyi bilmek gerekmektedir. Ancak o döneme ait yazılı kaynakların olmayışı bize kadın hakkında yeterli bilgi sunmamaktadır. Ancak edebiyat alanında özellikle şiirde kendini geliştiren Araplar, yazdıkları şiirlerle dönemin toplumsal yapısı, kadın, insanların kadına bakış açısı hakkında bilgiler vermişlerdir.

Cahiliye Çağında genel olarak orta ve aşağı tabakalarda kadının hiç bir önemi ve rolü yoktu. Bir adamın erkek çocuğu doğarsa sevinir, şenlik yapar; kız çocuğu doğarsa utanır ve bir suç işlemiş duruma düşerdi. Bilhassa aşağı tabakalarda kadının kocası yanındaki değeri, onun mülkiyetinde olan malların değerinden fazla değildi.¹²⁴ Bu dönemde toplum düzeninde kadına da ağır görevler yüklenirdi. O, evdeki işleri yapar, göçebe hayat için çadırlar örür, develeri sağlar, savaş olduğu vakit savaş meydanının da şiirler okuyarak savaşan erkeklere cesaret verir, yaralılara bakar, onlar için su taşır vb...

Kadın, toplumda üreten değil de tüketen bir birey olarak görülürdü. Onun kabileye, yararından çok zararı dokunduğu düşünülürdü. Çünkü esir düşüp cariyeye olurdu ve kabilesi için utanç kaynağı durumuna gelirdi. Esir düşen kadın için bu dönemde diyet bile ödenmezdi. Bundan dolayı kadını esir eden kabile, onu kendi içine alıp onu kendilerine cariyeye yapardılar.

¹²³ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 588.

¹²⁴ Çağatay, Neşet, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara, 1957, s. 121.

Kadınlar bu dönemde hep baskı altında, sürekli hor görülen bir durumda da değillerdi. Onlar çarşı pazarda dolaşır, erkeklerden kaçınmaz, alış veriş yapabilirlerdi. Hakemlik yaptıkları, şair oldukları görülürdü. Birkaç rivayetle sınırlı bile olsa kabile reisi ve melike olan kadınlardan da bahsedilmektedir. Erkeklerle beraber savaşa katılırlar, onlara cesaret verirlerdi.¹²⁵

İslam öncesi Eyyâmu'l-Arab, Arap toplumundaki kadınlar ve bu kadınların toplumdaki konumları hakkında bizlere bilgi sunmaktadır. Örneğin Hıcr b. 'Amr, Yevmu'l-Berdân'da kadınların dış görünüşüne kanılmaması gerektiğini şu beyitlerle dile getirmiştir.

بَعْدَ هِنْدٍ جَاهِلٍ مَغْرُورٌ
كُلُّ شَيْءٍ أَجَنٌّ فِيهِ الضَّمِيرُ
آيَةُ الْحَبِّ حَبُّهَا خَيْتَعُورُ

إِنَّ مَنْ غَرَّهَ النِّسَاءُ بِشَيْءٍ
خُلُوةُ الْعَيْنِ وَالْحَدِيثِ وَمَر
كُلُّ أُنْثَى وَإِنْ بَدَا لَكَ مِنْهَا

*Hind'den sonra kim kadınlara aldanırsa, cahildir ve (boş şeylere)
kanmıştır.*

Güzel gözlüdür, sohbeti tatlıdır. (Ama) vicdanının gizlediği herşey acıdır.

*Hangi kadın olursa olsun, sana sevgi gösterse bile, o sevgi yalandan
ibarettir.*¹²⁶

Batın 'Âkil Günü'nde kadınların Hâris b. Zâlim için nasıl yas tuttukların şu beyitleriyle dile getirilmiştir:

أَرَامِلٌ يَشْتَكِينَ إِلَى وُلَيْدٍ
تَرَكْتَ نِسَاءَ يَرْبُوعَ بْنِ غَيْظٍ

¹²⁵ Ağbayram, Umut, *Cahiliye Toplumunda Kadın*, Siyer-i Nebi, S.27.

¹²⁶ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 44.

يقلن لحارث جزعاً عليه
لك الخيرات مالك لا تسود
تركت بني جزيمة في مكر
ونصرًا قد تركت لدى الشهود

*Yerbu' b. Ğayz'ın kadınları, yeni doğmuş çocuğa dert yanıyormuşçasına
dul bırakıldılar,*

*Hâris'e yas tutarak şöyle dediler "Sen hayır sahibisin, niye efendi olup
yönetmiyorsun?"*

*Sen beni Cuzeyme 'yi tuzağa düşürerek, Nasr'ı da şahitlerin gözü önünde
yalnız bıraktın,¹²⁷*

Kabileler arasında meydana gelen bu savaşlarda galip kabile mağlup kabilenin mallarının, atlarının, develerinin yanı sıra o kabilenin kadınlarını da esir etmekteydi. Esir düşen kadınlar, artık cariye konumuna düşmekteydi. Esved b. Manzûr, Esedoğulları'na saldırdığında onların kadınlarını esir alır ve mallarına el koyar. Bu durumu A'şa b. Meymûn şu beyitlerle dile getirir:

وشيوخ صرعى بشطي أريك
ونساء كأنهن السعالى
من نواصي دودان إذ نقضوا العهد
وذبيان والهجان الغوال
رب رقد هرقته ذلك اليو
م وأسرى من معشر أقتال

*Şatt Erik'te yere atılmış nice yaşlılar, adeta cin çarpmışa dönmüş kadınlar
var.*

*Verdikleri sözden cayan Dûdân, Zubyân ve asil değerli kişiler,
perçemlerinden (yakalanıp yere atılmıştı).*

¹²⁷ el-Beyâtî, a.g.e., II, 120.

*O gün, nice büyük kadehler dökülmüş (nice şan ve şerefi alçaltmış), savaşçı
nice topluluklar esir düşmüştü.*¹²⁸

‘Âşime b. Ebir, ‘Abdyağûs b. Vakğâs’ı esir aldığında şair ‘Abdyağûs, başına
üşüşen kadınları şöyle tasvir etmiştir:

و تضحك مني شيخة عشمية كأن لم تر قبلي أسيرا يمانيا
و ظل نساء الحي حوي ركدا يراودن مني ما تريد نسائيا

*Abşemli bir yaşlı kadın, benden önce yemenli bir esir görmemiş gibi bana
gülüyor,*

*Mahallenin kadınları üzerime üşüşmeye başladılar. İstedikleri şey, kadınlarımın
benden istediğiydi.*¹²⁹

Cahiliye Araplarının yükselişinin en büyük delillerinden biri de kadınların -
zamanla toplum içinde- yükselişidir. Kadın onlarda, söz ve irade sahibiydi. Kadın
sanat, şiir, siyaset, ticaret, edebiyat ve savaş gibi birçok alanda tezahür etmişti. Bu
dönemde kadınlar, cesaretleri, güçleri ve sağlam iradeleriyle meşhurlardı. Kadın şiir,
edebiyat ve diğer ilimler gibi birçok alanda söz sahibiydi. Örnek olarak el-Hansâ’ ve
Hırmık’ı verebiliriz. Bu şairlerin birçok şiiri vardır.¹³⁰

Böylece, İslam'dan önce Arap kadınının bazı sosyal ve ekonomik hakları elde
edip, evleneceği erkeği seçmekte ya da dilediği işle uğraşmakta özgür olduğu
bilinmektedir. Kadınlar bu dönemde, kabile savaşlarında ölenlerin ardından ağlayan,

¹²⁸ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 146.

¹²⁹ Aynı eser, II, 85.

¹³⁰ Zeydân, *a.g.e.*, I, 33-34.

mersiyeler okuyan, ölenlerin yakınlarını intikama teşvik etmek amacıyla şiirlerde söylemişlerdir. Buna örnek olarak meşhur kadın şair el-Ḥansâ'nın, Zâtu'l-Esel Günü'nde Rebî'a b. Şevr el-Esedî tarafından öldürülen kardeşi Şahr için söylediği mersiyesini verebiliriz:

أعينيّ جودا ولا تجمدا	الا تبكيان لصخر الندى
الا تبكيان الجريء الجميل	الا تبكيان الفتى السيدا
طويل النجاد رفيع العما	د ساد عشيرته أمردا
إذا القوم مدّوا بأيديهم	إلى المجد مدّ إليه يدا

Ey gözlerim eli açık olun donmayın, ağlamaz mısınız cömert olan Sahr'a?

Ağlamaz mısınız Cesur ve güzel olana, (kavminin) efendi(si) olan gence?

Uzun boylu ve asil olana, bıyığı çıkmamış iken bile kabilesini yönetene?

Bir kavim, asalete el attığı zaman o da el atar.¹³¹

Bu dönemde ağıtçı kadınlar da (نائحة) bulunmaktaydı. Herime b. Damdama, Verd

b. Hâbis tarafından öldürülünce bir ağıtçı kadın şöyle ağıt yakmıştır:

يا لهف نفسي لهفة المفجوع	إذ لا أرى هرما على مودوع
أمن أجل سيدنا ومصرع جنبه	علقَ الفؤاد بحنظل مصدوع

Acıya uğramış kişinin acısı gibi vay bana,

Mevdû'un (Herim'n atı) üzerinde Herim'i göremiyorum

Efendimiz ve ölümü yüzünden mi acı meyvenin tadı yüreğime işledi.¹³²

¹³¹ el-Beyâtî, a, g, e., II, 341.

I.3. ÖĞÜT VERME VE İYİLİĞE TEŞVİK

El-Kulabu'l-Evvel Günü'nde güngörmüş bazı insanlar, Seleme ve Şurahbil'e, kötülüğe bulaşmamaları, birbirlerini kıskanmaktan vazgeçmeleri; savaştan ve savaşın getirdiği sıkıntılardan uzak durmalarını öğütler; ancak o ikisi buna kulak asmayarak bildiklerini yaparlar. Seleme bu durum üzerine şu beyitleri söyler.

أَنْتِ عَلَيَّ اسْتَتَبَ لَوْمَكَمَا وَاوْتَلُومًا عَمْرًا وَلَا عَصْمًا

كَلَا يَمِينُ الْإِلَهِ يَجْمَعُنَا شَيْءٌ وَأَخْوَالَنَا بَنِي جَشَمًا

Kınamanız bana yöneldi, ne Amr'ı ne de Asm'i kınamayın.

Allah adına and olsun ki, bizi de dayılarımız olan Benî Şeybân'ı da bir şey

*birleştirecek.*¹³³

I.4. YAĞMA VE ÇAPUL

Eyyâmu'l-'Arab'ta en sık rastlanan ve işlenen konulardan birisi de yağmalama ve çapulculuktur. Bir kabile, başka bir kabileden intikam almak isteyince o kabilenin malını, sahip olduğu hayvanları yağmalayarak intikam alırdı. Tağlîb ile Temîm kabilelerinin şefleri arasında çıkan gerginlik ve çatışma sırasında Temimlilerin Tağlîblilere ait otlayan atları ele geçirmesi üzerine Zuhl b. Şeybân boyundan birisi onlara şöyle seslenir:

لَا تَأْخُذَنَّ أَفْرَاسَ تَغْلِبِ إِهْمَا يَا ابْنَ الْعَقِيلَةِ شَوْبُ سَمِّ نَاعِعِ

وَالشَّرُّ مَبْدُؤُهُ الصَّغِيرِ وَهَذِهِ فِيهَا مَهَالِكُ نَحْشِلٍ وَمُجَاشِعِ

¹³²el-Beyâtî, *a.g.e.*, II.213.

¹³³*Aynı eser*, II, 48.

*Tağlib'in kısıraklarını almayın sakın! Çünkü Ey Akile oğulları, (o atlar)
zehirli bal gibidir.*

*Kötü işler, küçük şeylerle başlar. Bu işte, Nehşel ve Mucâşi oğullarının
ölümü vardır.*

Farsların Yemen'deki valisi Bazan, güzel kokular, Yemen elbiseleri ve süslü kuşak ve kemerler taşıyan bir kervanı İran Kısra'sına gönderir. Ancak kervan yolda saldırıya uğrar ve değerli hediyeler yağmalanır, kervandakilerin de bazıları öldürülür. Bunu haber alan Kısra çok öfkelenir ve intikam almak için bir plan hazırlar. Kıtlığın hâkim olduğu bu yıldan yararlanıp halka azık dağıtmak bahanesiyle Arapları silahsız olarak el-Yemâme ve el-Muşakkar'a çağırır ve bir bir öldürtür.¹³⁴

Bu dönemde yağmalanan küçük bir deve bile insanların ölmesine, kabileler arasındaki akrabalık bağlarının yıkılmasına sebep olabiliyordu. Nehşeloğulları'yla Mucâşi oğulları'nın arasındaki akrabalık bağı, Mucâşi oğulları'nın yeğenin develerinin karşı kableden birinin yağmalamasıyla olur. Qays b. Hasan, Heriyye b. Damara'nın komşusu olan 'Amr b. 'Umran'ın yavru devesini zorla alınca o da gelip Heriyye'ye:

إن قيساً قد أخذ قلوفا من إبلي ، أنا جارك.

Qays develerimden bir yavru almış, ben senin komşunum.

Demesiyle Heriyye gidip kılıçla Qays'ın koluna vurup koparmış ve otuz devesini almıştır. Qays b. Hasan, durumu dayılarına bildirince dayıları gidip Nehşeloğulları'ndan develeri almıştır. Heriyye geldiğinde develeri göremeyip

¹³⁴ Aynı eser, II, 67-68.

Nehşeloğulları'na bağırınca onlar da Heriyye'ye şöyle diyerek iki kabile arasındaki bağı yok ederler:

لا نصرك ، فإنك قد ظلمت ، وقطعت القرابة.

*Sana yardım etmiyoruz, sen zulmettin, akrabalık bağına kopardın.*¹³⁵

1.5. İNTİKAM DUYGUSU

Eyyâmu'l-'Arab'ta geçen en önemli konulardan bir diğeri de intikam duygusudur. Mesela Haneş b. Mâlik, bir hükümdar tarafından öldürülen oğlunun intikamını almayı şu beyitleriyle dile getirir:

فإن تُبْقِي الأيَّامَ أَجْزِكَ مِثْلَهَا شرحبيلُ في شَيْلَيْكَ عمرو وأَسودًا
وإلا أنلُ ناري من اليوم أَجْزِهِ بما قَدَّمْتُ كَفَّاهُ في مَعْبِدٍ عَدَا

Eğer günler beni sağ bırakırsa, Ey Şurahbil, senin iki yavrun olan Amr ve

Esved'i de öyle cezalandıracağım.

Eğer bugün intikamımı alamazsam, Ma 'bed'in yarın uzatacağı elleriyle

*cezanızı vereceğim.*¹³⁶

Eyyâm döneminde bir kabile diğerkabileden öcünü alana kadar kişi kendisine, kadına yaklaşmak, şarap içmek gibi bir takım yasaklar getirmektedir. Buna el-Feyf Günü'nde Şerîdoğulları'nın Kinâneoğulları'ndan öçlerini alana kadar kendilerine kadınları, koku sürünmeyi ve şarap içmeyi yasakladıklarını örnek verebiliriz.

¹³⁵ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 614.

¹³⁶ Aynı eser, II, 51.

فأحرموا على أنفسهم النساء والدهن وشرب الخمر، حتى يدركوا بثأرهم من بني كنانة.

*Onlar Kinâne oğullarından ölçlerini alana kadar kendilerine kadını, güzel kokular sürünmeyi ve şarap içmeyi yasakladılar.*¹³⁷

Şair el-Ḥansâ'nın kardeşi Mu'âviye b. Şahr, Murra ve Fezâra oğullarına saldırınca Hâşim b. Hermele ve Dureyd b. Hermele onu bozguna uğrattılar. Kardeşlerden biri onu sürükleyip getirir, diğeri de ona vurup onu öldürür. Şahr'ın yanında olan Hifâf b. 'Umeyr b. el-Ḥâriş onun öldüğünü duyunca kendi kendine:

قتلني الله ان رمت حتى أثار به.

Allah beni kahretsin ki onun öcünü alamadım.

Diyerek Sahr'ın öcünü alamadığı için kendisine beddua eder.¹³⁸

1.6 KABİLECİLİK

Eyyâmu'l-'Arab döneminde toplumda kabile merkezli bir yaşayış tarzı vardı. Bu sosyal yapı, yukarıdan aşağıya doğru genel olarak *şa'b*, *kabile*, *'imâre*, *batn*, *fahz*, *fasîle* şeklinde sıralanmaktaydı. Bu dönemde devlet olma anlayışı da yoktu. Bundan dolayı kabile kendi başının çaresine bakmak zorundaydı. Aile, ataerkil yapıya göre kurulduğu için kabileler de bu mantık üzere şekillenmekteydi. Bu toplulukta *neseb* (aynı soydan olmak) çok büyük bir öneme sahipti. Birbirine sıkı sıkıya bağlı olan ve yardımlaşan topluluk anlamına gelen 'uşbe (عصبة) kelimesinden türeyen asabiyet (kabilecilik) çok yaygındı.¹³⁹

¹³⁷ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 315.

¹³⁸ *Aynı eser*, II, 320.

¹³⁹ Kiliçli, Sami, "İslam Öncesi Arap Toplumunda Kabileler Arası Rekabetin İslam Davetine Yansımaları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, I (2012), 59-60.

Bu dönemde herkes mensubu olduğu kabileyi övmekteydi. Hemen hemen her kabilenin kendisine ait bir şairi bulunur, düşman kabilenin şairinin açtığı yarayı ancak ona aynı şekilde karşılık vererek onarırdı. Bu dönemdeki şairlerin büyük bir çoğunluğu, kasidelerindeki bir bölümü kabilelerini methetmeye ayırmaktaydı. Dehmanoğulları'ndan biri kendi kendi kabilesini şöyle övmüştür.

نحن بنو دهمان ذو التغطرف بحر لبحر زاخر لم ينزف
نحن ضربنا ركبة المخندف إذ مدّها في أشهر المعرف

Biz, suyu bitmek bilmeyen denizler kadar gücü olan Dehmanoğullarıyız,

Bilinen aylarda (ayağını) uzattığında biz Hıdıflı'nın dizine vururuz¹⁴⁰

Eyyâmu'l-'Arab'ta da şiirleri yer alan birçok şair, kabilelerinin kahramanlıklarını, savaş meydanlarındaki yiğitliklerini, herhangi bir kabileye karşı kazanılmış zaferlerini şiirlerine konu etmişlerdir. Meselâ Birinci Kulâb Günü'nde Serî' b. 'Amr, Kulâb'a giren kabilesini şöyle anlatmaktadır:

ربعنا بالكلاب وما ربعتهم وانهبنا الهجائن بالصعيد
سقيننا الإبل غيباً بعد عشرٍ وغباً بالمزاد من الجلود

*Kulab'ta at koşturduk (orayı işgal ettik), siz ise bunu yapamadınız. Düzlükteki
yarış develerini de gasp ettik.*

Develeri onar gün sulayıp birer gün salıverdik. Bir diğer gün de (insan)

derilerini açık artırmayla (sattık).¹⁴¹

¹⁴⁰ el-Beyâtî, *a, g, e.*, II, 504, bkz burada s.24.

Aynı şekilde Emevi şairlerinden el-Aḥṭal da, Zû Kâr Günü'nde yaşananlardan dolayı rakibi Cerîr'e karşı kabilesiyle şöyle övünür:

هلا كفيتم معدًا يوم معضلة كما كفينا معدًا يوم ذي قار
جاءت كتائب كسرى وهي مغضبة فاستأصلوها وأردوا كل جبار

*Zu Kâr günü Ma'add'a yettiğimiz gibi Mu'dila Günü sizde onlara
yetseydiniz ya,*

*Kisrânın taburları öfkeli bir halde geldi ve onlar o taburların
kökünü kazıyıp bütün zorbaları yok ettiler,¹⁴²*

Benû Murra, Benû Fezâra ve Benû 'Abbâs ile anlaşıp Kalha adı verilen suya doğru yürüdüler; ama suyun olduğu yerde Şa'lebe b. Sa'd b. Zubyân bulunmaktaydı. Şa'lebe onlara “*Nasıl olur da 'Abdulazze b. Hizar ve Mâlik b. Sebi' yi getirirsiniz, onları kabul mü ettiniz?*” der. Bunun üzerine onları susuzluktan ölene kadar suya bırakmaz ve Benû Şa'lebe'ye diyet verirler. 'Avf b. Sebi' et-Tağlibî, şu beyitleriyle kavmini över:

هم ردوا القبائل من بغيض بغيضهم و قد حمى الوقود
تطل دماؤهم و الفضل منا على قلبي و نحكم ما نريد

Onlar çirkin kabileleri reddettiler, onların sevimsizliği ateşi korudu,

Onların kanı akar, Kalha'da bizim faziletimiz vardır istediğimiz şeye hükmederiz,¹⁴³

¹⁴¹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 60.

¹⁴² *Aynı Eser*, II, 499.

¹⁴³ *Aynı Eser*, II, 288.

1.7. ESARET

Cahiliye Dönemi Araplarında sosyal sınıf üçe ayrılmaktaydı. Bunlar; Hürler, Esirler ve Mevâli idi.

*“Esirler, hürlerin haiz oldukları şeref ve haklardan mahrumdular. Bu sınıf, kölelerle cariyelerden müteşekkildi. Köleler veya cariyeler, ya savaşlarda yakalanır veya esir pazarlarından satın alınırlardı. Cahiliye Çağında herhangi bir kabile başka bir kabile ile savaşarak onlardan esir alsa, esire iyilik etmek istedikleri zaman onların alınlarına bir damga vurup bellik yaparak salıverirlerdi. Bir de savaş esiri olarak ele geçen kölenin kâkülü kesilir, kurtuluş fidyesi getirilinceye kadar bu kâkül ok kuburunda saklanırdı.”*¹⁴⁴ Bu dönemde kabileler arasında meydana gelen savaşlarda galip kabile mağlup kabilenin mallarını yağmalarken o kabileye mensup olan kadınları da esir etmekteydi ve bu kadınlar cariyeye durumuna düşmekteydi. Aynı zamanda bu dönemde bir kabile karşı kabileden esirlerini almak için belli miktarda fidye (deve veya at) ödemek zorundaydı.

Esir, Eyyâmu'l-‘Arab’ta da öne çıkan konulardan birisidir. Mesela Mezhicoğulları’nın lideri ‘Abd Yağûs b. Vâkkaş esir düştüğünde kendisinin bir kabile efendisi olduğunu öğrenen bir ‘Abşemli kadın ona gülmüştür. ‘Abd Yağûs bu durumu şöyle anlatmaktadır:

تضحك مني شيخة عيشمية كأن لم تر قبلي أسيرا يمانيا

*Abşemli bir yaşlı kadın benden önce Yemenli bir esir görmemiş gibi bana gülüyor.*¹⁴⁵

Aynı şekilde bu dönemde her esirin bir diyeti, yani bir parasal değeri bulunmaktaydı. Kimi esirler bir deve değerindeyken kimilerinin de bir kral diyeti

¹⁴⁴ Çağatay, *a.g.e.*, s. 119.

¹⁴⁵ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 82.

kadar parasal değeri vardı. el-Berdân' Günü'nde Sedûs, esir aldığı Ziyâd'ın 'Amr b. Ebî Rebî'a tarafından öldürülmesi üzerine:

قَتَلْتُ أَسِيرِي وَدِيَّتُهُ دِيَةٌ مَلِكٍ

Esirimi öldürdün, onun diyeti bir kralın diyeti kadardır.

Diyerek esirinin ne kadar değerli olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Aynı Eser, II, 42-43.

II. BÖLÜM
EYYÂMU'L-‘ARAB’TA DİL VE GRAMER ÖZELLİKLERİ

Eyyâmu'l-‘Arab, sadece Arapların Cahiliye Döemindeki savaş ve maceralarını aktaran anlatılar dizisi değil, aynı zamanda günümüze kadar ulaşmış bir edebi hazinedir. Önceleri nesilden nesile şifahi olarak intikal eden daha sonra yazıya geçirilerek yazılı bir kaynak haline gelen bu anlatılar, konularının yanı sıra Arap Dili'nin değişik özelliklerini de barındırması ve günümüze iletmesi açısından önemlidir. Karşılıklı konuşmalar arasında yapılan vurgular, nidalar; farklı şekilde kullanılan fiil ve edatlar, bugün artık kullanılmayan çok sayıda arkaik kelimeler, bu esere dil ve edebiyat bakımından ayrı bir değer katmaktadır. Bunları aşağıda başlıklar halinde ele alacağız.

2.1. DUA, BEDDUA VE TEMENNİ İFADELERİ

Bütün dillerde olduğu gibi Arap Dilinde de gerek sevinç esnasında gerek öfke ve kızgınlık esnasında olsun kalıplaşmış bir takım söz öbekleri bulunmaktadır. Bu söz öbekleri, bazen bir kötülüğe karşı bazen de bir iyiliğe karşı söylenmektedir. İyiliğe karşı söylenen duaların en belirgin vasfı teslimiyeti, inanmışlığı, yaradanın karşısında aciziyetliği ve bir ümidi ihtiva etmektedir. Beddualar ise, çaresiz olan, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, sakinleştirmek için söylenen, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söz öbekleridir. Kısaca " *kötü dilek* " olarak niteleyebileceğimiz beddua, Farsça ve Kürtçe gibi dillerde kullanılan bed "*kötü*" ile Arapça dua sözlerinden meydana gelmiştir. Eyyâmu'l-‘Arab'ta meydana gelen savaşlarda insanların birbirlerine söylediği çokça beddua ve dua sözcükleri bulunmaktadır. Bunlardan en çok göze çarpanları şunlardır:

تَرَبَّتْ يَدَاكَ

Ellerin toprağa bulaşsın, ellerin kurusun anlamındadır.

M'ad Yekrab b. 'Akeb b. Fevare ve Tağlîb kabilesinden önde gelenler, bir gün bir kralın huzuruna çıkıp şöyle derler: “İhanet ve vefasızlık krallara yakışmaz, ya sen kendinden bize bir anlayış gösterirsin ya da biz anlayış gösteririz, Ebu Haneş'e vaat ettiği şeyleri vermedikçe biz kani olmayız.” Kral da “yapacağım” der ve yüz deve verilmesini emreder ve Ebu Haneş için de şu bedduayı yapar:

تربت يداك ، كريم قتل ملكاً

Elleri kuruyacağı, bir hükümdar öldüren saygın bir insan¹⁴⁷

قَبَّحَ اللَّهُ

Allah çirkinleştirsin anlamında olup sık kullanıldığı için *Allah kahretsin, Allah belasını versin* gibi beddualara yakın bir anlam ifade eder. Bazen sulasi قَبَّحَ şeklinde kullanıldığı gibi قُبْحًا şeklinde meful'ü mutlak olarak da kullanılır.¹⁴⁸

İmru'l-Kays b. Hucr'un el-Berâcim, Benû Dârim ve Riyâh b. Yerbu'a yaptığı beddua şöyledir.

الا قَبَّحَ اللَّهُ البراجم كلها وقبح يربوعا وجدع دارما

*Allah Berâcim Kabilesi'nin hepsini kahretsin,
Benî Yerbu'u kahretsin ve Benî Darim'in burnunu kessin¹⁴⁹*

¹⁴⁷ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 59.

¹⁴⁸ Toprak, *a.g.m.*, 139.

¹⁴⁹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 64.

Mezħic kabilesinin lideri ‘Abd Yağûş b. Vaqqâs, ‘Âsime b. Ebir gibi bir sakarın (beceriksiz) esiri olunca Ebir’in annesi esire kim olduğunu sorunca ‘Abd Yağûş b. Vaqqâs “*Ben kavmimin efendisiyim*” der. Bunun üzerine Ebir’in annesi:

قَبَحَكَ اللهُ مِنْ سَيِّدِ قَوْمٍ ، حِينَ أُسْرِكَ هَذَا (الأهوج)

Sen ki bu sakarın (beceriksiz) esirisin, Allah senin gibi kavim efendisini kahretsin ¹⁵⁰

تُكَلَّتْ

Annen seni kaybetsin, anasız kalasın anlamlarına gelir. Muhatabın durumuna göre değişik kiplerde kullanılır. Bazen isim cümlesi, nudbe ya da münada şeklinde gelebilir.

Kulâb Savaşlarında Benû Sa’d ve Er-Rubâb kabileleri savaşırken annesi Benû Hanzala’dan olan Yemen halkından ‘Abdullah b. Ka’b, Er-Rubâb, kabilesinin reisi Nu’mân b. Cessâs’ı öldürünce Nu’mân ona şöyle beddua eder:

تُكَلَّتْكَ أُمُّكَ ، رَبِّ ابْنِ حَنْظَلِيَّةِ غَاطِنِي .

*Anası çocuksuz kalasınca (annen seni yitirsin), nice Hanzala oğlu vardır beni öfkeliendiren*¹⁵¹

جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا

Allah seni ödüllendirsin, Allah karşılığını sana iyilik, hayır olarak versin anlamlarına gelir. Benû ‘Abbas, Hâris b. Zâlim’in söylediği beyitlere karşılık Zuheyr b. Cuzeyme ile ona şu beyitleri göndermiştir:

جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا مِنْ خَلِيلٍ شَفَى مِنْ ذِي تَبُولْتِهِ الْخَلِيلَا

¹⁵⁰ el-Beyâtî, a.g.e., II, 82.

¹⁵¹ Aynı Eser, II, 79.

Allah senin gibi bir dostu ödüllendirsin, benim gibi birinin öcünü aldın ¹⁵²

‘Abd Yağûş b. Vaqqâs, ‘Âşime b. Ebir’e esir düşünce ölmeden önce Temîmoğullarına seslenip “*Ey Temîmoğulları, beni yakışır bir şekilde öldürün*” der. Bunun üzerine ‘Âşime “*Yakışan ölüm nedir*” deyince o da, “*Şarap getirin ve beni ruhumla yalnız bırakın*” deyip hem şarap içip hem de içinde şu beyitlerin olduğu kasideyi söyler:

جزى الله قومي بالكلاب ملامة صريحهم والآخريين المواليا

ولو شئت نجتني من الخيل نهدة ترى خلفها الحوَّ الجياد تواليا

Allah, aşiretimden mevâliyi de nesebi sahih olanı da Kulâb’ta kınamayla cezalandırsın.

Eğer dileseydim, etine dolgun atlar (=a binmiş süvariler) ve arkasından ardarda gelen kara yağız atlar sürüsü beni kurtarırdı. ¹⁵³

فِدَىٌّ لِّ.....

Feda olsun, kurban olsun anlamlarına gelmektedir. Bu dua genellikle karşıdakine malı, canı gibi değerli şeyleri feda ederek yapılır. Mesela İkinci el-Kulâb Günü’nde şair Muhriz b. el-Muka’ber’in, kavmi için yaptığı dua şöyledir:

فدى لقومي ما جمعت من نشب إذ ساقى الحرب أقواما لأقوام

قد حدثت مذحج عنا وقد علمت أن لن يورع عن أحسابنا حامي

Savaşların bir kavmi diğer bir kavme düşürdüğü zaman sahip olduğum herşey kavmime feda olsun

¹⁵² el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 126.

¹⁵³ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 85.

*Mezhic kabilesi bizden bahsetmiş, koruyucu asaletimizden korkarak
kaçılmayacağını anlamış¹⁵⁴*

Bu dua, bazen övgü olarak ta kullanılmaktadır. Örneğin el-A'şâ b. Kays b. Şa'lebe, Şeybânoğulları'nı şöyle övmektedir:

فدى لبي ذهل بن شيان ناقي وراكبها يوم اللقاء وقلت
هموا ضربوا بالحنو حنو قراقرز مقدمة الهامرز حتى تولت

*Buluşma gününde devem ve binicisi, Zuhl b. Şeybânoğulları'na feda olsun,
feda olmaya azdır bile,*

*Onlar, Hamerz'in liderlerine Karâkir Vadisi'ndeki dönemeçte dönünceye
kadar vurdular,¹⁵⁵*

أَبَيْتُ اللَّعْنِ

Cahiliye Devrinde hükümdarları selamlamak için kullanılan bir ifade olup “*Kınanacak şeyden uzak olasın, kınanmıyasıca, tenzih ederim*” anlamındadır. Hükümdarlara mahsus olduğu için serbest çeviride *hükümdarım, padişahım* v.s. anlamlarına gelir.¹⁵⁶

Halid b. Ca'fer, Benû 'Abbas ve Benû Zubyân ile düşman olunca Hire Hükümdarı Nu'mân b. Munzir onun yanına gelir. Bunun üzerine Halid b. Ca'fer hükümdara bir at hediye eder ve şöyle der:

أبيت اللعن ، نعم صباحك و أهلي فداؤك ، هذا فرس من خيل بني مرة .

¹⁵⁴ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 90, bkz aynı bölüm, s. 28.

¹⁵⁵ *Aynı eser*, II,497.

¹⁵⁶ Toprak , *a.g.m.*, 127.

*Sultanım, hep aydın kalasın, halkım sana feda olsun, bu at Benû Murra atlarındandır.*¹⁵⁷

Tağlıboğulları ile Gassânî kralı Hâris b. Ebî Şemr arasındaki savaşta kral ‘Amr b. Kulşûm’e “İçinde rüyaların olmadığı uykulara kavmin dalacak, soyları kuruyacak, çorak bölgelere sürülecek” demesi üzerine ‘Amr b. Kulşûm kavmine dönerek krala şöyle dedi:

ألا فاعلم أبيت اللعن أنا أبيت اللعن نأبي ما نريد
تعلم أن مَحْمَلَنَا ثَقِيل وأن ديار كِتَبْنَا شَدِيد

Sultanım, biliniz ki biz sizin istediğinizi kabul etmiyoruz

*Biliyorsunuz yükümüz ağır ve evlerimize olan hâkimiyetimiz şiddetlidir,*¹⁵⁸

Hâris b. Zâlim’in, Hira halkının kadın sanatçısı Bint Afriz’e söylediği şarkının ilk beyitleri şöyledir:

تعلم أبيت اللعن أي فاتك من اليوم أو من بعده، بابن جعفر
أخالدٌ قد نبهتني غير نائم فلا تأمنن فتكي، يد الدهر، واحذر

Efendim bugün ve bugünden sonra da Cafer’in katiliyim

Ey Halid, hiç uyumadan beni sürekli uyardın. Yaşadığın sürece, seni

*mahvedeceğim konusunda emin ol ve sakın!*¹⁵⁹

¹⁵⁷ el-Beyâtî, a.g.e., II, 121.

¹⁵⁸ el-Beyâtî, a.g.e., II, 580.

¹⁵⁹ Aynı Eser, II, 123.

أَنْشُدَكَ اللَّهُ

Bir şeyi Allah adına istemek, Allah için talep etmek anlamlarına gelir. İkinci Raḥraḥân Günü'nde M'abed b. Zerâre, 'Amr b Mâlik'in yolundan çekilmesi için ona şöyle der:

أَنْشُدَكَ اللَّهُ أَلَا خَلَيْتَ سَبِيلِي، فَإِنَّمَا يَرِيدُ ابْنُ الْحَمْرَاءِ أَنْ يَأْكُلَ مَالِي. وَلَمْ تَكُنْ أُمَّهُ أُمَّ لَقِيْطٍ.

*Allah için yolumdan çekil, İbnu'l-Hamrâ malımı yemek istiyor, onun annesi Lakîṭ'in annesi değil.*¹⁶⁰

لَا يَسْؤُكُمْ اللَّهُ

Allah sizi kötüleştirmesin, durumunuz kötü olmasın, darda kalmayın anlamındadır. Esedoğulları, İbn Daba'e 'yi Bekroğullarından ister; ama Ca'feroğulları adamı alıp saklarlar. Bunun üzerine Bekroğullarından Mâlik b. Kuḥâfe, Ca'feroğullarına gelip şöyle söyler:

لَا يَسْؤُكُمْ اللَّهُ، إِنَّمَا هَذَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي أَسَدٍ، قَدْ كُنَّا نَطْلُبُهُمْ بِدَمٍ، قَدْ عَلِمْتُمْ ذَلِكَ، فَلَا تَسْفِكُوا دِمَاءَنَا
وَدِمَاءَكُمْ فِيهِ، فَهَذَا ابْنِي لَكُمْ بِدَيْتِهِ، وَلَا تَقْتُلُوا قَوْمَكُمْ.

“ *Allah size kötülük vermesin! Bu adam, Benu Esed'dendir, biz onlardan kan istiyorduk, bunu biliyordunuz, boş yere bizim ve sizin kanınız akmasın. İşte bu da oğlum, diyetiyle olarak (kabul edin), kendi topluluğunuzu öldürmeyin!*”¹⁶¹

¹⁶⁰ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 138.

¹⁶¹ *Aynı Eser*, II, 588.

أَبْعَدَكَ اللَّهُ

Allah seni uzaklaştırısın, Allah seni yok etsin, olmaz olasıca! anlamlarına gelmektedir. M'abed b. Zerâre, 'Amr b. Mâlik'ten yolundan çekilmesini isteyince 'Amr ona şu bedduayı yapar:

أَبْعَدَكَ اللَّهُ، إِنْ لَمْ يُشْفِقْ عَلَيْكَ أَخْوَكُ، فَأَنَا أَحَقُّ أَلَّا تُشْفِقَ عَلَيْكَ.

*Kahrolasıca, Allah seni kahretsin, eğer kardeşin sana acımazsa ben de sana acımam*¹⁶²

Bu beddua sözü, yer yer dua anlamına da gelmektedir. Dua olarak kullanılırken “*Allah seni uzaklaştırmasın, Allah seni yok etmesin*” anlamlarına gelir. Rabi'a b. Tarif, Kays b. 'Aşım için söylediği bir mersiyesinin ilk beyitleri şöyledir:

فَلَا يُبْعِدُنَكَ اللَّهُ قَيْسَ بْنَ عَاصِمٍ فَأَنْتَ لَنَا عَزِيزٌ وَمُعْقِلٌ

*Ey Kays b. 'Aşım, Allah seni bizden uzak tutmasın, çünkü sen bizim için bir şerefsin, değerlisin ve bir sığınaksın*¹⁶³

Cufri'l Heba' Günü'nde Kays b. Zuheyr'in insanlara, “Mallarınızın dışındakileri alın” demesi üzerine Huzeyfe b. Bedr şöyle der:

أَبْعَدَهُمُ اللَّهُ، وَمَا خَيْرُهُمْ بَعْدَ ذَهَابِ أَمْوَالِهِمْ.

*Allah onları kahretsin, malları gittikten sonra onların ne hayrı kalır.*¹⁶⁴

¹⁶² el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 138.

¹⁶³ *Aynı Eser*, II, 431.

¹⁶⁴ *Aynı Eser*, II, 215.

شفى الله نفسي

Allah bana şifa versin, Allah bana yardım etsin anlamındadır. en-Nisâr Günü'nde Kudâme b. 'Abdullah b. Selma b. Kuşeyr öldürüldüğünde kız kardeşi onun için şu beyiti söylemiştir:

شفى الله نفسي من معشرٍ
أضاعوا قدامة يومَ النصارِ
أضاعوا به غيرَ رَعْدِيدَةٍ
كريمِ الصَّبَاحِ بَعِيدِ المَزَارِ

Allah, Nisâr Günü Kudâme 'yi yok eden o topluluğa karşı bana şifa versin

*Onu alçakça yok ettiler. O, yüzü ak (saygın) ama mezarı uzak olan birisidir.*¹⁶⁵

يا لهف نفسي

Vay bana, Yazık bana anlamlarına gelir. Verd b. Habis el-'Abbasi'nin Herim b. Damdama'yı öldürmesi üzerine ağıtçı bir kadın şu beyitlerle başlayan bir ağıt yakar:

يا لهف نفسي لهفة المفجوع
إذ لا أرى هراً على مودوع
أمن أجل سيدنا ومصرع جنبه
علق الفؤادِ بِمَنْظَلِ مَصْدُوعِ

Acıya uğramış kişinin acısı gibi vay bana! o at üzerinde Herimi göremiyorum.

Efendimizin ölümü ve başına gelenlerden dolayı mı gönül, acı veren şeylere alıştı

*kaldı.*¹⁶⁶

¹⁶⁵ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 540.

¹⁶⁶ Aynı eser, II, 213.

منالك الهي (بلاك الله به)

Allah müstehakkını versin, belanı versin anlamlarına gelir. ‘Umeyra b. Târık, bir beytinde Sa‘d b. Hamam’ a şöyle beddua etmektedir:

منالك إلهي إن كرهت جماعنا بمثل أبي قرط إذا الليل أظلما

*Eğer bizim toplumumuzdan nefret ediyorsan Allah, karanlık çöktüğünde seni Ebi Kurt’la karşı karşıya getirsin*¹⁶⁷

قاتل الله

Allah kahretsin, Allah belasını versin, Allah öldürsün manasındadır. ‘Abs ve Zubyân günlerinde ‘Antara b. Şeddâd’ın savaş alanlarındaki kahramanlığı birçok insan tarafından bilinmektedir. O, bir beyitin de sevgiliden kalan kalıntılara şöyle beddua etmektedir:

ألا قاتل الله الطلول البواليا وقاتل ذكراك السنين الخواليا

*İzi kalmamış hatıraları Allah kahretsin, Geçen yıllar boyunca senden kalan hatıraları da kahretsin*¹⁶⁸

El-Ḥansâ’nın kardeşi Mu‘âviye b. Şahr ile Hifâf b. ‘Umeyr, Benû Fezâra’ya saldırdıklarında Muaviye ölünce Hifaf kendi kendine şöyle söyler:

قتلني الله إن رمت حتى أثار به

*Allah beni kahretsin ki Muaviye’nin öcünü alamadım*¹⁶⁹

¹⁶⁷ el-Beyâtî, a.g.e., II, 383.

¹⁶⁸ Aynı Eser, II, 227.

Şuraḥbîl, Ebu Ḥaneş'in kardeşi Zû Senine'ye vurup onun dizini kırınca Zû Senine Ebu Ḥaneş'e gelip "Ey Ebu Haneş, adam beni öldürdü" der. Ebu Haneş de ona şöyle cevap verir:

قتلني الله إن لم أقتله .

*Onu öldürmezsem eğer Allah beni kahretsin.*¹⁷⁰

حَا اللهُ

Allah kahretsin, Allah lanet etsin anlamlarına gelen bu beddua biçimi kadere, feleğe veryansın etmek içinde kullanılır. Kays b. Zuheyr'in bir şiirinin ilk beyitleri şöyledir:

حَا اللهُ قوما أرثوا الحرب بيننا سقوا بما مرا من الشرب آجنا
وحرمة الناهيهم عن قتالنا وما دهره إلا يكون مطاعنا

*Allah, savaşı aramıza sokan ve onunla (bize) acı bir içki gibi içiren o kavmi
kahretsin*

*Harmele onları bizimle savaşmaktan alıkoyarken, o ömür boyu savaşçı olarak
kalmaya devam edecek.*¹⁷¹

¹⁶⁹ el-Beyâtî, a.g.e., II, 320.

¹⁷⁰ Aynı Eser, II, 54.

¹⁷¹ Aynı Eser, II, 370, bkz burada s.23.

Ḳays b. Ḥasan, Heriyye b. Damara'nın komşusunun bir yavru devesini zorla alınca Heriyye gidip Ḳays b. Ḥasan'ın kolunu kılıçla keserek onun otuz devesini alır. Ḳays, dayılarına durumu anlatır ve dayıları gelip Nehşeloğulları'ndan develeri alır. Heriyye gelince durumu öğrenir ve onlara develeri verdikleri için bağıırır. Onlar da “*Ona sen zulmettin biz artık sana yardım etmeyiz*” diyince Heriyye şöyle söyler:

لحاكم الله حياً لا كفاء له إني بدأتكم كفراً وطغيانا

*Allah sizi, misli benzeri olmayan bir şekilde kahretsin. Ben sizi tanımayıp taşkınlık yaparak işe başladım.*¹⁷²

Na‘f Ḳuşâve Günü'nde Mâlik b. Nuveyre, Salîṭ oğullarına saldırır. Onların kaçmalarını ve dostlarına yüz çevirmelerini üzerine Malik b. Nuveyre de onlardan yüz çevirerek şöyle der:

لحا الله الفوارس من سليط خصوصاً انهم سلموا وابوا
اجئتم تطلبون العذر عندي ولم يجرق لكم فيها إهاب

(Savaştan) Kurtuldular ve geri döndüler bundan dolayı Allah Salîṭ'in atlılarını (yok etsin) kahretsin,

*Siz benden bir özür istemeye mi geldiniz, sizin orada deriniz tutuşmadı diye.*¹⁷³

2.2. YEMİN İFADELERİ

Her millette olduğu gibi Araplarda da bir şey yapacağına ya da yapamayacağına dair kutsal kabul edilen bir varlık üzerine verilen yeminler vardır. Onlar genelde kendi canı ya da yakınlarının canı üzerine yeminler etmiş ve ne kadar

¹⁷² el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 614.

¹⁷³ Aynı eser, II, 360.

kararlı olduklarını gösterip söylediklerini pekiştirmişlerdir. Cahiliye Döneminden günümüze kadar gelen birçok nesir ve şiirde bu yeminlere rastlamaktayız. Bu başlık altında, Eyyâmu'l- Arab döneminde adı geçen yeminlerden bahsedeceğiz.

لعمرك

Ömrüne yemin olsun ki, ömrüne andolsun ki

Ḥaneş b. Mâlik ve oğlu Ma'bed, birlikte bir kralı ziyaret ederler Ma'bed, elindeki yayla kralın başına vurur ve kral ölür. Kralın oğlu 'Amr, babasını yerde ölü bulduğunda oda Ma'bed'i öldürür; bunun üzerine Ḥaneş, kralın oğluna şu beyitleri söyler:

لعمرك مالي في جوارك حاجة ولا خير عيش بعد قتلك معبدا

أمن ضربة بالقوس لم يدم كلمها ضربت بمصقول الذباب مقلدا

Sana (ömrüne) yeminler olsun ki, ne senin dostluğuna ihtiyacım var,

Ne de Ma'âbed'i öldürmenden sonra yaşamın bir hayrı yok

Yarası fazla uzun sürmeyen bir yay vuruşu gibi vuruşla mı silah taşıyan

*birine vurdun?*¹⁷⁴

لعمري

Ömrüme yemin olsun ki, canım üzerine yemin ederim

Ḥâriş b. Zâlim de Ḥâcib b. Zerâre'ye hitaben şöyle demiştir:

لعمري لقد جاورت في حي وائل ومن وائل جاورت في حي تغلب

فأصبحت في حي الأراقم لم يقل لي القوم يا حار بن ظالم أذهب

¹⁷⁴ el-Beyâtî, a.g.e., II, 50.

Ömrüme andolsun ki, Vâil'in yurdunu dolaştım, Vâil'den sonra da Tağlib'in yurduna komşu oldum.

Erâkim'in yurdunda da bulundum. Topluluk bana "Ey Hâris artık git" demedi.¹⁷⁵

لَعَمْرُؤِ أَبِيكَ

Babanın ömrüne yemin olsun ki

Bu beyitler üzerine Hâcib sinirlenip Hâris'e şu beyitleri söyler.

لَعَمْرُؤِ أَبِيكَ الْخَيْرِ يَا حَارِ إِنِّي لَأَمْنَعُ جَارًا مِنْ كُؤَيْبِ بْنِ وَائِلِ
وقد علم الحي المعدي أننا على ذاك كنا في الخطوب الأوائل

Hayırlı babanın ömrüne andolsun ki, ey Hâris, bana sığınanı Kuleyb b.

Vâil'den korurum,

Ma'add kabilesi bilir ki eski zor günlerde de böyleydik.¹⁷⁶

وَلَعَمْرُؤِ جَدِّكَ

Dedenin ömrüne yemin olsun ki

Muharrik ile kardeşi Ziyâd, Buzâha Günü'nde Benî Dabbe'ye esir düşerler. Benî Dabbe onları öldürür; bunun üzerine İbnu-l-Kâif içinde şu yeminin de olduğu bir şiir söyler:

حتى سَمَّوْا لِحَرْقِ بِرِمَاحِهِمْ بِالطَّعْنِ بَيْنَ كُنَائِبِ وَغُبَارِ
وَلَعَمْرُؤِ جَدِّكَ مَا الرَّقَادُ بِطَاتِشِ رَعَشَ بَدِيهَتِهِ وَلَا عَوَّارِ

¹⁷⁵ el-Beyâtî, a.g.e., II, 133.

¹⁷⁶ Aynı eser, II, 133.

Toz bulutu ve savaşan gruplar arasında Muharrik'e mızraklarını batırıp

havaya kaldırdılar

Dedenin ömrüne yemin olsun ki, er-Rekkâd, ne titrediğinden (atıp fırlattığı)

boşa gidendir, ne de korkaktır.¹⁷⁷

2.3. İSİM-FİİLLER

Anlam ve işlev yönünden fiilin yerini tuttuğu halde, şekil yönünden fiile benzemeyen bir takım çekimsiz ve yarı çekimli yapılar Arapça'da bulunmaktadır, Bunlara 'isim-fiil' adı verilmektedir. Hem isim hem de fiil türüne ait özellikleri kendisinde bulundurması nedeniyle bir melez öge olarak kabul edilirler.¹⁷⁸ Bu başlık altında Eyyâmu-l'Arab dönemine ait yazıya yansımış belli başlı isim-fiilleri inceleyeceğiz.

هيهات هيهات

Ne kadar da uzak anlamına gelir. Bu isim-fiilin bazen başındaki “ هـ ” harfi düşüp yerine “ أ ” gelir ve “ أهات ” şeklini alır. Benû Sa'd Kabilesi'nin lideri Qays b. 'Âşım ve Rubâb kabilesinin lideri Nu'man b. Cessâs, Qays b. 'Âşım'ın liderliğinde bilge kişilerle bir araya gelir. Bu buluşmada Benî Dabbe'den biri şöyle söyler:

يلقحه قوم وتنتجونه

في كل عامٍ نعم تحوونه

ولا يلاقون طعانا دونه

أربابه نوکی فلا يحمونه

¹⁷⁷ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 564.

¹⁷⁸ Günday, Hüseyin v. dğr, *Arapça Dilbilgisi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2009, s. 665.

أيها تايها لما ترجونه

أنعم الابناء تحسونه

*Her yıl, sahip olduğunuz davar sürüleriniz var ki, başka bir topluluk onları dölliüyor,
siz de doğurtuyorsunuz.*

Sahipleri ahmak kişiler olup ne onları korurlar, ne de uğruna savaşırklar.

*Siz onları çocuklarınızın malı mı santırsınız? Heyhat, olmasını umduğunuz şeyler
ne kadar da uzak.¹⁷⁹*

‘Amr b. el-Eṭnabe, Ḥârîş b. Zâlim’in kendisini öldüreceğinden korktuğu için ona “Ben yaşlı bir bunağım, yıllar beni yıpratmış, bu işi yarına ertelesen” der. Bunun üzerine Ḥârîş ona şöyle cevap verir:

هيها، ومن لي به في غدا!

Heyhat, Yarına çıkmaya garantim mi var!¹⁸⁰

أي والله

Olur, Tamam anlamlarına gelir. Hecer şehri halkından Zû'l-‘Ayneyn Mezhic oğullarına gelip “Sizde bakire bir cariye, bir kısrak, bir kırmızı inek var mı” diye sorunca onlar da inekleri göstererek “Bizde bu kadarı var” derler. Zû'l-‘Ayneyn “Bunlar Temîm oğullarının, Kıdde’ye (Kulab’ta bir su birikintisi) atılmış” der bunun üzerine onlar da şöyle derler:

– أي والله

Tamam, olur.¹⁸¹

¹⁷⁹ el-Beyâtî, a.g.e., II, 78.

¹⁸⁰ el-Beyâtî, a.g.e., II, 158.

¹⁸¹ Aynı eser, II, 74.

دونه

Bitişik zamirden önce’den sakın ‘e dikkat et; ayrıca uğruna, canı pahasına manalarına gelir. Rahraḥân Günü’nde Aḥvaş b. Ca‘fer’in kardeşinin kanı için Dârimoğulları’na nasıl saldırdığı şöyle anlatılmaktadır.

خرج الأحوص غازيا لبني دارم طالبا بدم أخيه خالد بن جعفر حين انطوا على الحارث وقاموا
دونه، فغزاهم فالتقوا برحرحان ...

Ahvas kardeşi Hâlid’in kanını almak için bir savaşçı gibi yola çıktı. Hâris’in etrafını sardıklarında Hâlid’in uğruna savaşmak üzere Rahraḥân’da buluşup onlara saldırdılar.¹⁸²

‘Ubeyde b. Mâlik’in göğsüne savaşta bir mızrak ucu saplandığında kardeşi Tufeyl gelip ona:

دونك ، انزعه

Çıkar onu

‘Ubeyde sinirlenip çıkarmayınca diğer kardeşi ‘Âmir gelir ve aynı şekilde ona:

دونك فانزعه

Çıkar onu der.¹⁸³

ويحك

Genellikle bitişik bir zamire muzaf olarak gelen bu kelime, bazen yermek bazen bir işe teşvik etmek, bazen de övgü olarak kullanılır. Ḳays b. Zuheyr’in kadın

¹⁸² el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 152.

¹⁸³ Aynı eser, II, 256.

gibi giyinip Benû Abşemis'in evlerinden yemek istemeye gittiğinde oradaki kadınlardan biri Kays'a şöyle der:

– ويحك يا مسكينة ، اصبري حتى الصبح، ونقتسم بني عبس، ونعطيك ما شئت

*Geri dur ey miskin, sabaha kadar sabret, (yemeği) Benî 'Abbas'a
paylaştığımızda sana istediğin şeyi vereceğiz.¹⁸⁴*

Huzeyfe b. Bedr'in yanındakilerden biri, bir atın eşsizliği ve rakipsizliğini anlatan bir beyit söyleyince Huzeyfe ona şöyle der:

ويحك فعند مَنْ الجوادُ المبرُّ؟

Be adam, kimde böyle bir at var?¹⁸⁵

Gassâni kralı Nu'man'dan bir kadın yağ istemeye geldiğinde Kral kadını şöyle tersler:

ويحك ... وأنى لي بالشَّحْمِ وَالْوَدِكِ ؟

Hadi ordan be kadın yağ mı var bende?¹⁸⁶

Şemmâs et-Tehavi'nin Heriyye b. Damara ile karşılıklı birbirlerine söyledikleri beyitler şöyledir:

يا ويح حَرِيٍّ عَلَيْنَا وَرَهْطَهُ بيطن أضاح إذ يُجَرِّ ويسحب

*Aşireti, Edâh'ın orta yerinde sürüklenip çekilirken Heriyye'nin acı çekmesi bizim
için ne kadar da güzeldir be!*

Buna karşılık olarak Heriyye b. Damara şu beyitleri söyler:

¹⁸⁴ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 225.

¹⁸⁵ Aynı eser, II,185.

¹⁸⁶ Aynı eser, II,160.

يا ويح شماس علينا ورهطه إذا الناس عدوا تبعهم وتحزبوا

ولاذ الدليل بالعزير فلم يكن إلى رهط شماس من الذل مهرب¹⁸⁷

İnsanlar Şemmâs'ın aşiretine saldırıp onlara gruplara ayrıldığında aşiretinin acı çekmesi bizim için ne kadar da güzeldir be!

Düşkün ve aşağılık olan, değerli kişiye sığındı.

Şimâs'ın aşiretinin kaçacak bir yeri yoktu.

مهلاً

Ağır ol, Yavaş ol anlamlarına gelir. Kays b. Zuheyr, Huzeyfe b. Bedr'e, kızlarından uzak olması için şu beyitleri söylemektedir:

فمهلا يا حذيفة عن بناتي فإن القول مقتصدٌ وهادي

*Kızlarımdan uzak dur ey Huzeyfe, bu söz oldukça maksatlı ve yol göstericidir.*¹⁸⁸

ويلاً

Yukarıdaki *ويح* sözcüğü gibi bazen takdir, bazen de acıma maksadıyla kullanılır.

Meselâ Cebel Günü'nde Tufeyl b. Mâlik savaşı görünce:

ويلكم، فأين نَعَم هؤلاء .

Yazık size, nerede bunların malları?

¹⁸⁷ el-Beyâtî, a.g.e., II, 614.

¹⁸⁸ Aynı eser, II, 200.

der ve Gatafânoğulları'ndan 'Amr ve kardeşinin mallarına saldırıp onlardan yüz deve gasp eder.¹⁸⁹ Zû Tûlûh Günü'nde de 'Umeyr b. Târik, gece vakti ortadan kaybolduğunda, insanlar gelip Harkasa b. Câbir'e şöyle derler:

ويلك، ما صنع الرجل ؟

(söylesene) be adam, ona ne oldu¹⁹⁰

Tağliboğulları'yla Gassâni Kralı Hâriş b. Ebî Şemr arasında çıkan savaşta Tağliboğulları ağır bir hezimete uğrar. Hâriş'in kardeşi de bu savaşta ölür. Bunun üzerine Tağliboğulları'ndan 'Amr b. Kulşûm, Hâris'e şu beyiti söyler:

هلا عطفت على أخيك إذا دعا بالثكل ويل أبيك يا ابن أبي شمر

فدق بالذي جشمت نفسك واعترف فيها أخاك وعامر بن أبي حجر

Yazık be sana, ey Ebi Şemr'in oğlu, kardeşin zor durumda seni çağırdığında keşke ona acısaydın.

Ruhuna ağır gelen şeyi tat bakalım ve itiraf et ki orada hem kardeşin hem de Ebû Hacer'in oğlu 'Âmir'de vardı.¹⁹¹

Laķîţ b. Zurâre, 'Âmir b. Mâlik'e kardeşi Ma'bed için istedikleri yüz devenin çok olduğunu söyler; bunun üzerine Ma'bed, Laķîţ'e şu karşılığı verir:

والله لقد كنت أبغض إخوتي إلى وفادة عليّ، لا تدعى، ويلك ، يا لقيط فوالله أن غيب نعمي من المنح والفقير لأكثر من ألف بعير، فافدني بألف بعير من مالي.

¹⁸⁹ el-Beyâtî, a.g.e., II, 255.

¹⁹⁰ Aynı eser, II, 377.

¹⁹¹ Aynı eser, II, 580.

*Allah'a yemin olsun ki; kardeşlerimin beni ziyarete gelmesini istemiyorum. Yazıklar olsun sana ey Lakit, hiçbir iddiada bulunma! Allah'a kasem ederim ki, bağış yapa yapa develerimin elden çıkarını bini geçti. Malımdan bin deveyi fidyeye olarak bana ver.*¹⁹²

رُؤْيَدٌ

Ağır ol, Yavaş ol manalarına gelmektedir. Saķavan Günü'nde Benû Mâzin ve Benû Şeybân, Saķavan adı verilen bir suyun olduğu yerde şiddetli bir savaşa girerler. Bu sırada Temîmoğulları gelir ve onları barıştırmaya çalışırken Benû Mâzin'den birisi Şeybanoğulları'na şöyle der:

رؤيداً بني شيبان بعض وعيدكم تلاقوا غدا خيلي على سقوان

*Şeyban oğulları! Bazı tehditlerinizde ağır olun bakalım, ertesi gün atımla Saķavan'da karşılaşacaksınız.*¹⁹³

Aynı şekilde 'Abs ve Zubyân Günü'nde taşlık bir arazide Kıys b. Zuheyr, Huzeyfe b. Bedr'e şöyle söyler:

رؤيد يعلون الجدد!

*Sert satırlı araziye yavaş yavaş çıksınlar.*¹⁹⁴

¹⁹² el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 138.

¹⁹³ Aynı eser, II, 434.

¹⁹⁴ Aynı eser, II, 189.

هَلْمٌ

Hadi! Anlamına gelmektedir. Mansub isim ile birlikte kullanıldığında ... 'i getir , ' i bul anlamlarına gelir. Fiḥân Günü'nde Beṣṭâm b. Ḳays, Rebi'a b. 'Atibe'yi elinden kaçıncı onu takip eder ama bulamayınca ona şöyle seslenir:

يا ربيع هلم طليقا.

*Ey Rebi' hadi! Serbestsin.*¹⁹⁵

2.4. GRAMERE AYKIRI KULLANIMLAR

Klasik Dönemde söylenmiş Arapça şiirler ve kaleme alınmış düz yazılarda gerek sarf gerekse nahiv bakımından kurallara uyulduğu; ancak zaman zaman kurallar dışına çıkıldığı ve istisnai durumların var olduğu da görülmektedir. Eyyâmu'l - 'Arab edebi varlığı içinde yer alan şiirler ve yazılan nesir türü eserlerde kuraldışı kullanımlara rastlamaktayız. Bunların en çok göze çarpanları şunlardır:

يَكُ - تَكُ

كان fiilinin muzarisi olan يَكُونُ fiili, bir cezm edatıyla kullanıldığında bazen sonundaki nûn harfinin hazfedildiğini görürüz. Eski bir Arap geleneği olan bu kullanım, ekbette kişiye bağlı olup zorunlu ya da tercihen yapılması gereken yerler yoktur. Meselâ Ḳays b. Zuheyr'in Rebî'a b. Ziyâd'a söylediği bir şiiri şöyledir:

إن تك حربٌ فلم أجنها جنتها صبارتهم أوهم

حذار الردي إذ رأوا خيلنا مقدمها سابح أدهم

¹⁹⁵ el-Beyâtî, a.g.e., II, 454.

*Şayet savaş olursa, atlarımızı önünde karayağz bir süvari ile
gördüklerinde, ölüm korkusuyla, suçu işleyen ben olmazdım, kendileri
olurdu.*¹⁹⁶

Aynı şekilde Rebi'a b. Ziyâd bir şiirinde Kays b. Zuheyr'e şöyle demektedir:

فإن تك حربكم أمست عوانا فإني لم أكن ممن جناه
ولكن واد سورة أرثوها وحشوا نارها لمن اصطلاها

*Savaşlarınız ard arda birbirini izleyecekse eğer, onu başlatacak olan ben
değilim.*

*Ama ısınmak isteyenler için tutuşturdukları ateşin (şiddetli savaşın)
şiddetini fidye ödeyerek (bastıracağım).*¹⁹⁷

Yine Kays b. Zuheyr'in bir şiirinin ilk beyitleri şöyledir:

فإن اك واتقا ببني زهير فإني واثق ببني زياد
فقولا للربيع أذاك ضيف فلا يكن البعاد له بزاد

Eğer Beni Zuheyr'e güvenseydim Beni Ziyad'a da güvenirdim

*Siz ikiniz Rebi'a 'ya deyin ki: Sana bir misafir var, azığı az olmasın*¹⁹⁸

¹⁹⁶ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 202, bkz aynı bölüm, s. 34.

¹⁹⁷ Aynı eser, II, 203.

¹⁹⁸ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II,204.

2.5.HARFLERİNDEN BİRİ DÜŞEN YA DA BAŞKA BİR HARFE DÖNÜŞEN FİİLLER

أَهْرَاقَ

Dökmek, kurban etmek, kan dökmek anlamlarına gelir. Bu fiilin sülasi mücerredî هَرَقَ

olup أَرَاقَ , أَهْرَاقَ , أَهْرَقَ şeklinde üç türlü çekilebilir. Birinci Kulâb Günü'nde Ebu Haneş'in kardeşi Zû Senine, Ebu Haneş'e hitaben şöyle der:

يا أبا حنش ، اللبن ... اللبن .

Ey Ebu Haneş Süt (getir) .. süt ..

Ebû Haneş de ona şu cevabı verir:

قد هرقت لبنا كثيرا

*Çok süt döktüm.*¹⁹⁹

2.6. DIŞİL-ÇOĞUL BİR KELİMENİN ERİL BİR FİİL ALMASI

Dişil bir topluluğa delalet eden bir isimden önce eril bir fiil kullanıldığı görülmektedir. Bu, bazen şiirde vezni tutturmak, bazen artık geçmişte kalan bir kural olarak karşımıza çıkar. Meselâ 'Abd Yağûş b. Vaqqâs, esirken söylediği kasidesindeki bazı beyitler şöyledir:

وتضحك مني شيخه عبشمية كأن لم تر قبلي أسيرا يمانيا

¹⁹⁹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II,55.

وظل نساء الحي حولي ركدا يراودن مني ما تريد نسائيا

*Abşemli bir yaşlı kadın benden önce Yemenli bir esir görmemiş gibi bana
gülüyor,
Mahallenin kadınları üzerime üşüşmeye başladılar, istedikleri şey, kadınlarımın
benden istediğiydi.*²⁰⁰

2.7. ERİL-ÇOĞUL BİR KELİMENİN DİŞİL BİR FİİL ALMASI

Eril bir topluluğa delalet eden ve genellikle kırık çoğul olan kelimelerin tekil-
dişil fiil almaları da klasik dönemdeki eserler de sık sık karşımıza çıkmaktadır.
Mesela ‘Âmir b. Mâlik’in Hâcib b. Zurâre’nin beyitlerine karşılık olarak söylediği
beyitler şöyledir:

لشباب وليد الحي قبل مشييه وعضت تميم كلها بالأنامل
وقامت رجال منكم خندفية ينادون جهرا ليتنا لم نقاتل

*Kabilenin delikanlısının yaşlılıktan önce gençliği vardır. Bütün Temîmiler,
parmak uçlarını ısırıyorlar (yaptıklarına pişman oldular).
Sizden, Hindif Kabilesinden olanlar, ayağa kalkıp açıkça “keşke savaşmasaydık
diye” sesleniyorlar.*²⁰¹

2.8.FİİLLERİN FARKLI HARFİ CERLERLE KULLANILMASI

برأ (harf-1 ceriyle kullanılımsının yanı sıra إلى harf-1 ceriyle de kullanıldığı

vâkidir. Anlam olarak, *birşeyden, suç, ayıp, kusur, kabahatten vs.) uzak olmak,*

²⁰⁰ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 85, bkz. aynı bölüm, s. 47.

²⁰¹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 134.

arınmak, temizlenmek anlamlarına gelmektedir. Hâris b. Zâlim bir şiirinde şöyle söylemektedir:

ألا لستم منا ولا نحن منكم
برئنا اليكم من لؤي بن غالب
غدونا على نشز الحجاز وأنتم
بمنشعب البطحاء بين الأخشاب

Siz bizden değilsiniz, bizden sizden değiliz. Lu‘ey b. Ğalib’e mensup olmaktan arındık.

*Bizim soyumuz Hicâzın yüksek yerlerinden, siz ise Mekke ve Minâ dağları arasındaki vadidensiniz.*²⁰²

2.9.TERĦÎM

Munâdânın son harfinin, bazan hafiflik (rahat ve kolay telaffuz etmeyi) sağlamak için hafifletilmesine terhim denir.²⁰³ Klasik Arap şiir ve nesrinde çok rastlanır. Eyyâmu’l-‘Arab’ta da göze çarpan dil özellikleri arasındadır. Baṭn ‘Âkil’de Hâris b. Zâlim, Hâcib b. Zurâre ‘ye:

لعمري لقد جاورت في حي وائل
ومن وائل جاورت في حي تغلب
فأصبحت في حي الأرقام لم يقل
لي القوم يا حار بن ظالم اذهب

Ömrüme andolsun ki, Vâil’in yurdunu dolaştım, oradan da Tağlib’in yurdunu dolaştım,

²⁰² el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 156, bkz. aynı bölüm, s.26.

²⁰³ Çörtü, Mustafa, *Sarf-Nahiv Edatları*, İstanbul, 2012, s. 346.

*Erâkim 'in yurdunda da bulundum. Topluluk(kabile mensupları) bana "Ey
Hâris artık git" demedi,*²⁰⁴

Bu beyitler üzerine Hâcib sinirlenip Hâris'e şu beyitleri söyler:

لعمرو أبيتك الخير يا حار إنني لأمنع جارا من كليب بن وائل
وقد علم الحي المعدي اننا على ذاك كنا في الخطوب الأوائل

Hayırlı babanın ömrüne andolsun ki, ey Hâris, bana sığınanı Kuleyb b.

Vâil'den korurum,

*Ma'ad Kabilesi bilir ki eski zor günlerde de böyleydik.*²⁰⁵

Va'le b. 'Abdullah, Kahtan ailesine şöyle seslenmektedir:

يال قحطان و ادعوا حي سعد و ابتغوا سلمها و فضل نداها

*Ey kahtan ailesi, sa'd mahallesine çağırınız, barış ve fazilet isteyiniz,*²⁰⁶

2.10. MESEL VE DEYİMLER

Meseller, Arap Edebiyatının önemli mahsullerindedir. Ebu Ubeyde, meseller için şöyle söylemektedir: “ *Darb-ı meseller, Cahiliye Döneminde olsun İslâmi Dönemde olsun Arapların hikmetli sözlerinden biriydi. Araplar, sözlerini darb-ı mesellerle teyit ederlerdi. Çoğunlukla, açıkça beyan etmek istemediklerini kinaye*

²⁰⁴ el-Beyâtî, a.g.e., II, 133.

²⁰⁵ Aynı eser, II, 133, bkz burada, s.68.

²⁰⁶ Aynı eser, II, 93.

suretiyle anlatarak maksatlarına ulaşırlar ve darb-ı meselde üç şeyi toplarlardı: *Îcâz, manada en güzeli bulmak ve güzel teşbih. Araplar şiirlerini ve sözlerini darb-ı mesellerle süslerlerdi*".²⁰⁷

El-Cumayhe adlı birisi, kaybettiği deve sürüsünü aramaya çıkar. Develerinin Murre Kabilesi'nin elinde olduğunu görünce o kabileden Hâriş b. Zâlim'den yardım ister. Hâriş de kimin elinde Cumayhe'ye ait deve varsa getirmelerini emreder. Bir deve dışında bütün develer getirilip sahibine teslim edilir. Geri kalan deveyi de aramaya çıkarlar ve onun iki adam tarafından el konulup sütünün sağıldığını görürler. Hâriş kılıcıyla adamların üstüne yürür ve deveyi geri vermelerini söyler. Deveyi sol taraftan sağan (bâin) korkusundan yellenir; sağ tarafından sağan (mu'allâ) ise devenin Hâriş'e ait olmadığını söyleyip karşı gelir. Bunun üzerine Hâriş *إست*

الضارط اعلم = Bainin (sol taraftan sağanın) makatı daha iyi bilir der ve bu atasözü olur.²⁰⁸

Nefravât Günü'nde casuslar gelip Useyde b. Cuzeyme'ye, oda kardeşi Zuheyr'e 'Amir oğullarının atlarını ve mızraklarını kalabalık bir şekilde gördüğünü söyleyince Zuheyr, *كل أذب نفور = Bütün gür saçlılar ürküp kaçıdır* der. Bu söz de atasözü haline gelmiştir. Bu sözün bu şekilde söylenmesinin sebebi, kaşı gür olan atların kaşlarına rüzgâr değince korkup kaçmak istemeleridir.²⁰⁹

Ekşem b. Şayfî, kabilesinin Şafağa Günü'nde hezimete uğradığını, mallarının istila edildiğini ve ölümlerin çok olduğunu, İkinci Kulâb Günü'nde kavmine şöyle anlatmaktadır:

²⁰⁷ Zeydan, *a.g.e.*, 47.

²⁰⁸ El-Meydânî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Muhammed, *Mecma'u'l-Emşâl*, byy., Beyrut, bty., II, 104; el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 144.

²⁰⁹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 111.

Münâdânın merfû' olarak geldiği duruma örnek olarak, Tiyas Günü'nde Zü'eyb b. Ka'b'ın, babası Ka'b b. 'Âmr'a hitaben söylediği şu beyiti örnek verebiliriz:

يا كعبُ إن أخاك منحمق إن لم تكن بك مرة كعب

*Ey Ka'b, sende ki güç olmasaydı kardeşin çaresiz kalır,*²¹³

Tek kelimededen ibaret âlem (özel) isimlerde de merfû' olur. Mesela Hâriş b. Zâlim, Hâcib b. Zerâre 'ye şöyle der:

لعمري لقد جاورت في حي وائل ومن و وائل جاورت في حي تغلب
فأصبحت في حي الأراقم²¹⁴ لم يقل لي القوم يا حار بن ظالم اذهب

Ömrüme andolsun ki, Vâil'in yurdunu dolaştım, oradan da Tağlib'in yurdunu dolaştım,

Erakim'in yurdunda da bulundum, topluluk bana "Ey Haris artık git" demedi,

215

Münâdanın, mansûb durumda, yani muzaf ya da muzafa benzer durumlarda gelişine örnek olarak Ma'ad Yekrab'ın, kardeşi Şuraḥbil'e söylediği mersiyesini verebiliriz:

يا ابن أُمي ولو شهدتك إذ تدعو تميما وأنت غير مجاب
لتزكت الكماة حولك صرعى كر ذي نجدة غداة الضراب

²¹³ el-Beyâtî, a.g.e., II, 472.

²¹⁴ Burada "Erakim'in yurdunda" anlamı çıkabileceği gibi "Yılanların (Hainlerin) yurdunda bulundum" anlamıda çıkabilir.

²¹⁵ el-Beyâtî, a.g.e., II, 133.

*Ey annemin oğlu, Temîm'i çağırdığın ama çağrına cevapsız kaldığın o ana
şahit olsaydım,*

*Savaş günü imdada yetişenin saldırdığı gibi (saldırıp) savaşçıları etrafında
yere serilmiş halde bırakırdın.²¹⁶*

Münadanın başında ائها takısı varsa, nida harfi ile munadanın arasına ائها (müennes için ائها) girer. Bir kabile reisi olan 'Abd Yağûş b. Vakğâs, esir düştüğünde kendisinin kim olduğunu soran Abşemli bir kadına "Kabilemin efendisiyim" deyince kadın kendisine gülmeye başlar. Bunun üzerine 'Abd Yağûş kadına şöyle seslenir:

أئتها الحرة!

Ey Özgür Kadın!²¹⁷

Bazen munadanın nida harfi hazf olur. Buna örnek, yukarıda adı geçen 'Abd Yağûş'un 'Âşime b. Ebir'e esir düşünce, ölmeden önce Temîmoğullarına seslendiği sözde vardır: *Ey Temîmoğulları, beni saygın bir şekilde öldürün.* Bunun üzerine 'Âşime, *Cömertçe ölüm nedir?* deyince, 'Abd Yağûş, *Şarap getirin ve beni ruhumla yalnız bırakın* deyip hem şarap içer, hem de içinde şu beyitlerin olduğu kasideyi söyler:

وقيسا بأعلى حزموت اليمانيا

أبا كرب والأيهمين كليهما

صريحهم والآخريين المواليا

جزى الله قومي بالكلاب ملامة

²¹⁶ el-Beyâtî, a.g.e., II, 58.

²¹⁷ Aynı eser, II, 82.

*Ey Kerb'in, her iki Eyhem'in ve Yemen de ki Hadramevt'in zirvesinde
yaşayan Kays'ın babası
Allah, aşiretimden Mevaliyi de nesebi sahih olanı da Kulâb'ta kınamayla
cezalandırsın*²¹⁸

2.12. ARKAİK KELİMELER

Bir dilin tarihî süreç içinde geçirdiği evrelere bağlı olarak yapısında birtakım değişimlere uğraması olasıdır. Arapça gibi birden fazla kıtada varlığını sürdürmüş bir dil için bu özelliğin gerçekleşmesi olağan bir durumdur. Bu bölümde kendi dönemin de sıkça kullanılan ve o dönemde yazıya yansımış olan ama günümüz Arapçasında varlığını yitirmiş ve bir Arap tarafından bilinmeyen Arkaik kelimeleri inceleyeceğiz. Bu kelimeler Eyyâmu'l-'Arab döneminde de gerek şiirde olsun gerekse nesirde olsun karşımıza çıkmaktadır. Bu kelimelerin bazıları şöyledir.

نطى = (vermek) anlamına gelmektedir.

'Âmir ve Ğatafân günlerinde Riyâh b. el-Esuk karısına yayını vermesi için şöyle seslenir:

انطيني قوسي.

*Bana yayımı ver.*²¹⁹

عدوس = (güçlü , kuvvetli) anlamlarına gelmektedir .

Ebu Sirar el-Ğanevi, Zuheyr b. Cuzeyme'den bahsederken şöyle söyler:

وكان زهير رجلا عدوسا.

*Zuheyr güçlü bir adamdı.*²²⁰

²¹⁸ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 85.

²¹⁹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 96.

وطش عن = (uzaklaştırmak, kovmak , atmak) anlamlarına gelir.

ورقاء و الحارث يوطشان عنه ،

*Varqâ ve Hâriş onu uzaklaştırdılar.*²²¹

اعرورى = (ata eyersiz binmek)

Nefravât gününde Varqâ ve oğlunun ata binmeleri şöyle anlatılır:

واعرورى و رقاء و الحارث ابناه ، فرسيهما .

*Varqâ ve oğlu Hâriş atlarına eyersiz bindiler.*²²²

العجول = (çocuğunu yitirmiş kadın , yavrusunu yitirmiş deve) için kullanılır.

Hâlid b. Ca'fer'in Hâriş 'i öldürmesi üzerine Varqâ şöyle söylemektedir:

رأيت زهيرا تحت كلكل خالد فأقبلت أسعى كالعجول أبادر

*Zuheyrî Halidîn ezici baskısı altında gördüm ve çocuğunu yitirmiş bir kadın gibi koştum, acele ettim*²²³

المنجيات = (erkek çocuk doğuran kadın) anlamına gelmektedir,

²²⁰ el-Beyâtî, a.g.e., II. 108.

²²¹ Aynı eser, II,114.

²²² Aynı eser, II, 112.

²²³ Aynı eser, II, 116.

كانت أم بني جعفر ، (يعني أبا الأحوص) خيبة بنت رياح الغنوي ، و هي إحدى المنجيات.

*Ca'fer oğullarının annesi Heybe bint Riyah el-Ğanevi'dir. O, erkek çocuk doğuran kadınlardan biridir.*²²⁴

السعالی (ç) = (çirkin kadın, dişi cin, cin büyücüsü) anlamlarına gelir.

Esved b. Manzur, Esed oğullarına saldırdığında onların kadınlarını esir alır ve mallarına el koyar. Bu durumu A'sa Meymun şu beyitlerle dile getirir:

و شیوخ صرعی بشطي أريك و نساء كأهن السعالی

*Şatti Erik'te yaşlılar mağlup, kadınlar ise sanki içlerine cin kaçmış gibiydi*²²⁵

ظعن = (otlak için göç etmek , ayrılmak , yola çıkmak (kervan için)

anlamlarına gelir.

هم يريدون أن يظعنوا من منزلهم

*Onlar evlerinden ayrılmak istiyorlar.*²²⁶

ألوك = (mektup , mesaj, haber) anlamlarına gelir.

Urva er-Rehhal b. Atıbe b. Ca'fer, Sinan ve iki oğlun esirlikten kurtardıktan sonra şu beyitleri söyler:

²²⁴ el-Beyâtî, a.g.e., II, 128.

²²⁵ Aynı eser, II, 146.

²²⁶ Aynı eser, II,214.

الا من مبلغ عني سنانا ألوكا لا أريد بها عتابا

*Her kim benden Sinan'a bir mektup (haber, mesaj) iletirse içinde azar istemiyorum*²²⁷

الفل (فلول.ç) = ordunun dağılmış kalıntıları, mağlup bir ordudan geriye kalanlar,

Kral Nu'man'ın ordusu 'Âmir oğulları tarafından bozguna uğratılıp kardeşi onlara esir düşünce, ordudan geri kalan döner.

فلما رجع الفل إليه أخبروه بأسر أخيه،

*Ordudan geri kalan ona (Numan'a) dönünce kardeşinin esir düştüğünü haber verdiler,*²²⁸

لطيمة = (kervan, hediye) anlamlarına gelir.

Hire kralı Nu'man b. Munzir'in 'Ukaz panayırına her yıl gönderdiği kervanın Ficâr savaşlarından sonuncusu olan Yevm Nehle'ye sebep olmuştur. Bu durum şöyle anlatılır:

وكان سبب هذه الحرب ، ان النعمان بن المنذر ، ملك الخيرة ، كان يبعث بسوق عكاظ ، في كل عام لطيمة...

*Bu harbin sebebi Hire kralı Nu'man b. Munzir'in 'Ukaz panayırına her yıl gönderdiği kervandı...*²²⁹

²²⁷ el-Beyâtî, a.g.e., II,275.

²²⁸ Aynı eser, II, 175.

مودوع = (at, binek hayvanı) anlamlarına gelir,

Verd b. Hâbis, Herim b. Damdama'yı öldürdüğünde bir ağıtçı kadın onun için şöyle ağıt yakar:

يا لهف نفسي لهفة المفجوع إذا لا أرى هرما على مودوع

*Acıya uğramış kişinin acısı gibi vay bana, o at üzerinde Herim'i göremiyorum*²³⁰

²²⁹ el-Beyâtî, *a.g.e.*, II, 506.

²³⁰ Aynı eser, II, 213.

SONUÇ

Bu çalışmada, ‘Âdil Câsim el-Beyatî’nin derleyip Ebu Ubeyde’ye nisbet ettiği *Kitâb Eyyâmi’l-‘Arab Kıble’l-İslam* adlı eser dil ve içerik yönünden incelenmiştir.

İslâm öncesinde yaşayan Araplar, çölde bedevi hayat yaşamaktaydılar ve bu çöl hayatının getirdiği sıkıntılar, zorluklar, hayatta kalma mücadeleleri Arapların birbirleriyle savaşmalarına neden oluyordu. Kendileri arasında yaptıkları savaşlar için de o dönemde *Yevm* sözcüğünü kullanıyorlardı. Bu savaşlar Arapların hem edebiyat, kültürel olsun hem de toplumsal yaşayış üzerinde büyük etkiler yapmıştır. Bu savaşlar esnasında şairler uzun kasidelerini yazmış, efsanevi karakterler bu savaşlarda ortaya çıkmıştır.

Eyyâmu’l-‘Arab olarak adlandırılan kabileler arasında vukuu bulan bu savaşlar, İslâm’dan yaklaşık yüzyıl sonra derlenmeye başlamıştır. Bu günleri (savaşları) ilk olarak Ebu Ubeyde derlemiştir. Büyük bir dilbilimci olan Ebu Ubeyde’nin bu savaşları konu alan müstakil bir eseri günümüze ulaşmamıştır. Ama onun olduğu iddia edilen *Nağâ’iz Cerîr ve’l-Farazdağ* adlı eser bu savaşların (günlerin) büyük bir kısmından bahsetmektedir. Eyyâmi’l-‘Arab’tan bahseden gerek klasik olsun gerekse modern olsun bütün kaynaklar temel eser olarak Ebu Ubeyde’nin bu eserini almışlardır.

Kitâb Eyyâmi’l-‘Arab Kıble’l-İslam adlı eser, hem düz yazı (nesir) hem de şiirlerden oluşur. Ebu Ubeyde o dönemde savaşlara sebep olan konuları anlatırken ilk önce nesir şeklinden başlayıp daha sonra o günün (savaşın) öne çıkan aktörlerinin şiirlerine yer vermiştir. Bu şiirler bazen bir kahramanlıktan bazen bir övgüden bazen

de savaşta mağlup olan kabilenin yenilgisinden bahsetmektedir. Nesir ise güne (savaşa) sebep olan kişileri, olayları ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.

Yaptığımız bu çalışma Eyyâmu'l-'Arab ile ilgili yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak o dönemin şiir türlerine, o dönemde öne çıkan meşhur şairlere, adı geçen eserin diline, o dönemde öne çıkan konulara yer vermiştir. şiir türleri olarak Medhiye, Hicviye, Mersiye, Fahr, Gazel ve Hamâset ele alınmıştır. O dönemde şiir keskin bir şekilde konulara ayrılmamıştır, ama kasidenin geneli hangi türden yazılmış olduğunu yansıtmaktadır. İncelediğimiz eserde birçok şair adı geçmektedir, ama meşhur olanları inceledik. Bunlar el-Hansâ, 'Antera b. şeddâd, İmru'l-Kays, en-Nâbiğa ez-Zubyânî, 'Abduyagûs, Kays b. Zuheyr, 'Amr b. Kulsûm gibi döneme adını yazmış şairlerdir.

Eyyâm döneminde kabileler birbirlerinin mallarını yağmalayıp kadınlarını kendilerine cariye yapıp esirleri için yüzlerce deve verirdiler. Bu şekilde topluma yerleşmiş yaşayış tarzı nesilden nesile geçmekteydi. Yaptığımız çalışmada o dönemde öne çıkan -yanlış da olsa- toplumun yaşayış tarzını belli bir kurala sokan konular incelenmiştir. Bu konulardan biri olan kadın, çok yönlü bir şekilde araştırılmıştır. Onun toplumdaki konumu, erkeğin gözündeki değer, savaş alanlarındaki konumu gibi birçok yönü araştırılmış ve o dönemde kadının bilinmeyen yönlerine ışık tutulmuştur. Örneğin kadın bir yandan cariye konumuna düşürölüp aşağılanırken bir yandan da savaş meydanlarında süvarileri savaşa teşvik etmekteydi. Göze çarpan bir diğer konu ise diyet idi. Diyet, kabileler arasında bir antlaşma biçimiydi. Karşılıklı olarak esirlerine diyetler öder ve onların özgürlüklerini kazanırlardı. Bunun gibi birçok konu Eyyâm döneminde vardır.

Kabileler arasında vuku bulan ve yaklaşık yüz-yüz elli yıl sonra derlenen bu savaşlar, o dönemin dilsel özelliklerini de bünyesinde barındırmaktadır. İnsanların birbirlerine karşılıklı söyledikleri beddualar, kalıplaşmış sözler, nesilden nesile aktarılan meseller gibi birçok dilsel özellikler günümüze intikal etmiştir. O gün konuşulan dilde var olup da günümüz Arapçasına arkaik kelimeler olarak tanımlanan kelimeler araştırılıp sunulmuştur.

ÖZET

Bu çalışma, Eyyâmu'l-'Arab olarak adlandırılan İslam öncesi kabileler arasındaki savaşları ve bu savaşları ayrıntılı bir şekilde derleyen ünlü dilbilimci Ebû Ubeyde'ye nisbet edilen *Kitâbü Eyyâmi'l - 'Arab Kable'l- İslam* adlı eseri konu almıştır. Çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşur. Giriş bölümünde Ebû Ubeyde ve Eyyâmu'l-'Arab (Arap Günleri) ve o döneme ait şiir kısımları ve eserde adı geçen meşhur şairler ve Eyyâmu'l-'Arab'tan bahseden kaynaklar incelenmiştir.

Birinci bölümde *Kitâbü Eyyâmi'l - 'Arab Kable'l- İslam* adlı eserde geçen *Yağma ve Çapul, Diyet* gibi konular incelenmiştir.

İkinci bölümde ise adı geçen eserin üslupsal özellikleri farklı açılardan incelenmiştir.

SUMMARY

This work is about the wars called Eyyamu'l Arab between the tribes lived during the period before Islam and the work *Kitabü Eyyami'l- Arab* dedicated to the famous linguist Ebu Ubeyde who compiled those wars in detail.

This work is composed of an introduction and two main parts. In the introduction part, Ebu Ubeyde and Eyyamu'l Arab (Arabian Days) and parts of poem belonged to that period, the famous poets mentioned in the work and the resources about Eyyamu'l Arab were studied.

In the first part, the issues like *Yağma* and *Çapul, Diyet* mentioned in the work called *Kitabü Eyyami'l - Arab Kable'l- İslam* were studied/ researched.

And in the second part, the stylistic features of the work mentioned above were studied/researched from different perspectives.

KAYNAKÇA

Abdu's-Satir, Abbas, *Divan en-Nâbiga ez-Zubyâni*, Daru'l Kutubi'l 'ilmiyye, Beyrut 1996.

Ağbayram, Umut, *Cahiliye Toplumunda Kadın*, Siyer-i Nebi, S. 27.

'Ali, Cevad, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-'Arab Kable'l-İslam*, byy., Bağdat, 1993.

Cadelmevla, Muhammed Ahmet, v. dğr. , *Eyyâmu'l 'Arab fi'l – Cahiliye*,(Mukaddime) , Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, bty.

Çağatay, Neşet, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara, 1957.

Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011.

Çörtü, Mustafa, *Sarf-Nahiv Edatları*, İstanbul, 2012.

Dayf, Şevki, *Tarihu'l Edebi'l 'Arab (el-'Aşru'l - Cahili)* , Daru'l-Ma'ârif, Kahire bty.

Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi (Cahiliye Dönemi)* , Fenomen Yayıncılık, Ankara 2009.

Durmuş, İsmail, “Methiye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2004, XXIX.

el- Fahûrî, Hanna, *el-Fahr ve'l-Hamase*, Daru'l-Ma'arif, Kahire, 1992.

el-Bekri, Abdullah b. Abdulaziz, *Mu'cem Ma İste'cem Min Esmâi'l-Bilad ve'l-Mevâdi'* , 'Âlimu'l-Kutub, Beyrut, bty.,

el-Beyâti, ‘Âdil Câsim, “Mukaddime”, Ebu ‘Ubeyda Ma‘mer b. el-Musenna et-Teymi, *Kitâbü Eyyâmi’l - ‘Arab Kıable’l- İslam*, thk. ‘Adil Casim el-Beyâti, byy., Beyrut, 1987.

el-Beyati, ‘Âdil Câsim, *Şi‘r Kıays b. Zuheyr*, Mektebetu’l-Vatani, Bağdat, 1972.

el-Cumâhi, Muhammed b. Sellam, *Tabâkatu Fuḫuli’ş-Şu‘ara*, (thk. M.Muhammed Şakir)byy., bty.

el-Hamevî, Yakut b. Abdullah, *Mu‘cemu’l-Buldan*, Dâr Şâdir, Beyrut 1977.

el-İsfahânî, Ebü’l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî, *el-Eğânî*, byy., Beyrut, 1407/1986, XXIV.

el-Ķayravâni, İbn Reşik, *el-Umde fi Meḫasini eş-Şi‘r ve Naḫdihi*, (thk. M.M. ‘Abdulhamit) Daru’l-Cîl, Beyrut, 1981.

El-Mes‘ûdî, Ebu el-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Ali, *Murûcu’z-Zeheb*, Beyrut, 1408/1988.

en-Nedim, Ebü’l-Ferec Muhammed b. Ebi Ya’küb İshak b. Muhammed b. İshak, *el-Fihrist*, byy., bty.

et-Teymî, Ebû Ubeyde Ma‘mer b. Musennâ, *Mecazu’l-Kurân* (thk. Fuat Sezgin,) Mektebetu’l-Ĥâncı, Kahire, 1954-1962.

Ferrûh, Ömer, *Tarihu’l –Edebi’l- ‘Arabi*, Daru’l-‘İlmi’l Lilmelâyîn, Beyrut, 1981.

Günday, Hüseyin v. dğr, *Arapça Dilbilgisi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2009.

- Huart, Clement, *Arap ve İslam Edebiyatı*, (Çev: Cemal Sezgin) Ankara, 1971.
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zemân* (thk. İhsan Abbas) Darun Şâdir, Beyrut, 1977.
- İbn Kuteybe , *eş-Şi'r ve 'ş-şu'arâ*, (thk.. A.Muhammed Şakir) Daru'l-Ma'arif, Kahire 1958.
- İbn Manzur (Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b Mukerrem), *Lisânu'l -'Arab*, Darun Şâdir, Beyrut, bty.,
- İbnü'l-Eşir, *el-Kâmil fi't-Târih*, (thk. Ebu Fadl Abdullah el-Kadi), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1987.
- İslamoğlu, İbrahim, *Eyyâmu'l 'Arab'in Edebi Yönü Ve Arap Edebiyatına Etki Ve Katkıları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum,2002.
- Kapar, Mehmet Ali, “*Eyyâmu'l 'Arab*” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XII,
- Kilinçli, Sami, *İslam Öncesi Arap Toplumunda Kabileler Arası Rekabetin İslam Davetine Yansımaları*, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2012. S.1.
- Maksutoğlu, Mehmet, *Arapça Dilbilgisi*, Ensar Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Meydani(Ebu'l-Fadl Ahmed b. Muhammed) *Mecmau'l- Emsal*, Beyrut,bty.
- Muhtar, Cemal, “ *'Antera*” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1991.
- Şemseddin, İbrahim, *Mecmu' Eyyâmu'l-'Arab fi'l-Cahiliye ve'l-İslam*), Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 2002.

Toprak, M. Faruk , “*Mersiye*” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2004.

Tülücü, Süleyman, “*Nâbiga ez-Zübyânî*” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2006. C.XXXII.

Yedi Askı , “*Arap Edebiyatının Harikaları*” , (çev: Nurettin Ceviz v. dğr.) Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010.

Zeydân, Corci, *Tarih Adâbi'l –Luğati'l –Arabiye*, Daru'l-Hilâl, Kahire, bty.